

CRNA GORA

MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA
I TURIZMA

Peti nacionalni izvještaj Crne Gore

prema Konvenciji Ujedinjenih
nacija o biološkoj raznovrsnosti

Mart 2014.

Basic information

Project title:	The Fifth National Report of Montenegro to the United Nations Convention on Biological Diversity
Acronym of project name	FNRM
GEF implementing agency	United Nations Development Programme (UNDP)
GEF Political Focal Point	H. E. Branimir Gvozdenović , Ministry of Sustainable Development and Tourism
CBD Focal Point	Ana Pavićević , PhD, Ministry of Sustainable Development and Tourism

Contributors:

Ms. Milena Bataković, Environmental Protection Agency
Ms. Ruža Ćirović, Environmental Protection Agency
Mr. Dragan Roganović, Environmental Protection Agency
Ms. Nela Vešović Dubak, Public Enterprise for National Parks
Mr. Miloš Janković, Ministry of Agriculture and Rural Development
Ms. Marija Vugdelić, Independent consultant
Mr. Borko Vulikić, Centre for Sustainable Development / UNDP
Ms. Jovana Jovović, Centre for Sustainable Development / UNDP

For the MSDT and UNDP, compilation of inputs, editing and report drafting performed by Marina Markovic, independent environmental consultant

Sadržaj

1	Sažetak	4
2	Prvi dio - Najnoviji podaci o statusu biodiverziteta, trendovima i prijetnjama te njihovim implikacijama za dobrobit ljudi	10
2.1	Značaj biodiverziteta u Crnoj Gori	10
2.2	Status biodiverziteta i trendovi od 2010. godine.....	15
2.3	Glavne prijetnje po biodiverzitet	21
2.4	Uticaji smanjenja biodiverziteta i vitalnosti ekosistema na dobrobit ljudi	25
3	Drugi dio –Sprovođenje Nacionalne strategije biodiverziteta sa akcionim planom i integrisanje biodiverziteta u sektorske politike	26
3.1	Opšti i kvantifikovani ciljevi u oblasti biodiverziteta u Crnoj Gori.....	26
3.2	Ažuriranje NSBAP	27
3.3	Aktivnosti preduzete da se implementira Konvencija	29
3.4	Djelotvornost integrisanja biodiverziteta u relevantne sektorske i međusektorske strategije, planove i programe	32
3.5	Napredak u realizaciji NSBAP iz 2010. godine	33
4	Treći dio - Napredak ka postizanju ciljeva za biodiverzitet do 2015. i 2020. godine ..	36
4.1	Nacionalni ciljevi za biodiverzitet, Milenijumski razvojni ciljevi i Aiči ciljevi	36
4.2	Lekcije naučene tokom implementacije Konvencije	38
	Dodatak 1 - Informacije o procesu izrade Izvještaja	39
	Dodatak 2 – Izvori	42
	Dodatak 3 - Sprovođenje NSBAP	45

Lista okvira

Okvir 2-1: Pregled lokacija od međunarodnog značaja za ptice i biljke	10
Okvir 2-2: Neke od najvažnijih upotreba biodiverziteta u Crnoj Gori.....	12
Okvir 2-3: Ekonomska vrijednost ZP u Crnoj Gori: najvažniji zaključci.....	14
Okvir 2-4: Platforme za gniježđenje pelikana na Skadarskom jezeru.....	17
Okvir 2-5: Opdanje populacije mrmoljka: slučajevi konkretnih karstnih priobalnih staništa.....	18
Okvir 3-1: Ciljevi revidirane SBAP	28

Lista slika:

Slika 2-1: Vrijednosti trofičnog indeksa (sa lokacijama na kojima se vrši monitoring kvaliteta morske vode	20
Slika 2-2: Opožarena šumska područja 2001. – 2011. godine	22

Lista tabela:

Tabela 2.1: Broj zaštićenih vrsta po grupama	11
Tabela 2.2: Osnovna ekonomska vrijednost biodiverziteta i usluga ekosistema 2011. godine	15
Tabela 2.3: Uvećavanje sistema ZP tokom vremena.....	16
Tabela 2.4: Glavni pokretači gubitka biodiverziteta u Crnoj Gori	22
Procjena realizacije Akcionog plana nacionalne strategije biodiverziteta u periodu 2010. – 2013. godine	46

Važnost biodiverziteta: status, trendovi, prijetnje i implikacije za dobrobit ljudi

U Crnoj Gori su zastupljena dva osnovna biogeografska regiona – mediteranski i alpski. U odnosu na malu površinu od 13,812 km² crnogorska teritorija obuhvata veoma raznovrsne ekosisteme i staništa. U zemlji postoje brojna područja od međunarodnog značaja sa rijetkim, endemskim i ugroženim vrstama, uključujući 13 IBA područja koja su značajna za boravak ptica (plus 7 potencijalnih IBA lokacija) i 22 IPA područja koja su značajna za biljke. Agrobiodiverzitet zemlje takođe predstavlja poseban kvalitet.

Na globalnom nivou, Crna Gora pripada mediteranskom „hot-spot“-u biodiverziteta i zajedno sa planinskim područjem Bugarske čini jedan od 153 globalno značajna centra florističkog diverziteta. Planinska područja Lovćena i Prokletija izdvajaju se kao posebne „hot-spot“ tačke za herpetofaunu. Zaštićena područja na nacionalnom nivou obuhvataju oko 125.000 ha ili 9,05% ukupne teritorije.

Biodiverzitet i usluge ekosistema doprinose društveno-ekonomskom razvoju i dobrobiti ljudi na više načina. U Crnoj Gori, oni su važni faktori kod očuvanja izdašnosti i kvaliteta vodnih resursa, doprinose zaštiti od prirodnih hazarda kao što su poplave i erozija, te regulaciji klime. Istovremeno, oni doprinose proizvodnji hrane (ribolov, sakupljanje jestivih divljih vrsta, plodnost zemljišta, agrobiodiverzitet) i igraju značajnu ulogu u pružanju rekreativnih usluga i održavanju privlačnosti zemlje važnih za razvoj turizma. Služeći kao izvor dopunskih prihoda i podržavajući tradicionalne ekonomske aktivnosti seoskog stanovništva, biodiverzitet je takođe važan za život i ekonomiju određenog broja lokalnih zajednica. Neki od primjera i brojki koji ukazuju na značaj biodiverziteta su:

- Crnu Goru je 2012. godine posjetilo oko 1,4 miliona turista, pri čemu su ukupni prihodi od turizma dostigli € 700 miliona. Procijenjeno je da je turizam tokom posljednjih godina generisao (direktno ili indirektno) od 17 do 23% BDP-a.
- 60% crnogorske teritorije pokrivaju šume i postoje planovi da se intenzivira njihovo ekonomsko korišćenje. Ogrjevno drvo je 2010. godine učestvovalo u bruto domaćoj potrošnji energije sa 4,5%.
- Više od 98.000 ljudi radi na poljoprivrednim gazdinstvima u zemlji. Za te ljude poljoprivreda je osnovo ili dopunsko zanimanje/ izvor prihoda.
- Skadarsko jezero je jedno od najvećih rezervi treseta u Evropi i predstavlja važno skladište ugljenika.
- Ukupne štete i gubici koje su uzrokovale poplave iz decembra 2010. godine (jedne od najintenzivnijih posljednjih godina) premašili su € 41 milion. Poplavama su uglavnom bila pogođena seoska područja.

Vrednovanje usluga koje pružaju ekosistemi i uzimanje u obzir stvarnih troškova korišćenja biodiverziteta pri donošenju odluka (kod upravljanja resursima, u razvojnim planovima) je rijetkost. Vrijednost usluga koje pružaju zaštićena područja procijenjena je na oko € 68 miliona u 2010. godini (2,2% BDP-a ili € 106 *per capita*), što nije praćeno adekvatnom alokacijom sredstava za upravljanje ovim područjima. Osnovna vrijednost odabranih djelova biodiverziteta i usluga ekosistema u crnogorskoj ekonomiji procijenjena je na € 982 miliona (tabela 1). Usluge obezbjeđivanja proizvoda (divlje jestive vrste, hrana za stoku, biomasa drveta i energija) doprinijele su ukupnoj vrijednosti sa oko € 169 miliona ili 17%, usluge regulacije i održavanja (plodnost zemljišta koje se obrađuje, polinacija, zaštita slivnih područja i priobalja, vezivanje ugljenika) sa € 276 miliona ili 28%, dok je kategorija kulturnih usluga (pejzažne i usluge rekreacije u prirodi) doprinijela ukupnoj vrijednosti sa € 537 miliona ili 55%. Ukupna vrijednost navedenih usluga ekosistema premašila je bruto vrijednost proiz-

vodnje ostvarene u poljoprivredi, šumarstvu i ribolovu (koji je 2011. godine iznosio € 425 miliona) za 2,3 puta.

Tabela 1: Osnovna ekonomska vrijednost biodiverziteta i usluga ekosistema u 2011. godini

Usluge ekosistema	Vrijednost (€ mil)
Divlje jestive vrste i hrana za stoku	114,42
Biomasa drveta i energija	54,39
Polinacija i širenje sjemena	28,69
Održavanje strukture i plodnosti zemljišta na farmama	0,41
Zaštita slatkovodnih resursa	47,81
Zaštita priobalja	1,34
Vezivanje ugljenika	197,50
Pejzažne i usluge rekreacije u prirodi	537,28
Ukupno	981,83

Ocjena stanja biodiverziteta i trendova nije jednostavna zbog kratkog vremena sprovođenja programa monitoringa i njihovog ograničenog (i opadajućeg) obuhvata. U ključne probleme kod planiranja i realizacije godišnjih programa praćenja stanja biodiverziteta spadaju nedostatak osnovnih podataka za određena područja, staništa i vrste, nedovoljna pokrivenost zbog finansijskih ograničenja i nedostatak kadrova (ograničeni broj stručnjaka za pojedine grupe vrsta).

Generalno govoreći, stanje biodiverziteta se može ocijeniti kao zadovoljavajuće, uz određene razloge za zabrinutost. Od 2010. godine nije bilo proglašenja novih zaštićenih područja, iako su u toku napori da se poboljša reprezentativnost sistema zaštićenih područja i poveća njihova površina. Kod indikatorskih vrsta su zabilježeni kako negativni trendovi tako i ohrabrujući znaci rasta određenih populacija. Negativni trendovi su evidentirani kod određenih biljnih vrsta, nekoliko vrsta ptica, kod vodozemaca i za jednu zajednicu zooplanktona u Skadarskom jezeru. Postoje takođe podaci koji ukazuju na smanjenja endemskog agrobiodiverziteta (i nestajanja određenih vrsta) zbog napuštanja tradicionalnog načina korišćenja zemljišta.

Brojnost i intenzitet pritisaka identifikovanih u prethodnom periodu se nijesu promijenili, što je dovelo do očigledne degradacije nekih staništa i gubitka brojnosti vrsta na određenim lokacijama, uključujući područja od međunarodnog značaja kakva su delta rijeke Bojane (sa Velikom plažom), Skadarsko jezero, Ljubišnja i druge. Glavni pritisci su: a) ubrzana urbanizacija, prije svega u uskom obalnom području, centralnom dijelu zemlje i oko sistema prirodnih jezera; b) povećana bespravna gradnja i razvoj u zaštićenim područjima i oko njih, u većem dijelu primorskog regiona i oko planinskih turističkih centara; c) zagađenje vodotoka iz urbanih i industrijskih izvora (npr. neprečišćene otpadne vode) i od poljoprivrede; smanjenje močvarnih područja i modifikacija vodnih tijela; d) primjeri prekomjerne eksploatacije šuma, materijala iz rječnih korita, ribljeg fonda i drugih prirodnih resursa, uključujući bespravnu sječu, lov i robolov; i e) promjene u namjeni zemljišta (uključujući konverziju poljoprivrednog zemljišta u građevinsko, napuštanje tradicionalnih načina korišćenja zemljišta kakvi su ispaša i košenje što vodi gubitku biodiverzitetom bogatih pašnjaka u višim planinskim predjelima i slično). Ekonomska kriza i njene posljedice negativno su uticale su na sprovođenje mjera za smanjenje direktnih pritisaka na biodiverzitet.

Obalna staništa kao i šumski i slatkovodni ekosistemi izloženi su najjačim pritiscima i za njih je vezano najviše primjera degradacije biodiverziteta. Najveći broj pritisaka se manifestuje u

vidu promjene staništa i prekomjerne eksploatacije. Različiti izvori zagađenja takođe generišu snažene pritiske na najizloženije komponente biodiverziteta, posebno na slatkovodne i morske ekosisteme. Pritisци od invazivnih vrsta i klimatskih promjena još uvijek ne igraju značajnu ulogu. Međutim, potrebno je mnogo više istraživanja da bi se bolje razumjeli uticaji i potencijalne prijetnje od ovih vrsta pritisaka. Primjetno je da je učestalost šumskih požara tijesno povezana sa visokim srednjim mjesečnim temperaturama vazduha i periodima bez padavina. Gotovo 7% ukupne teritorije pod šumama bilo je zahvaćeno šumskim požarima 2011. godine.

Uzroci (pokretači) gubitka biodiverziteta leže u različitim ekonomskim aktivnostima i slabostima u upravljanju. Turizam, građevinarstvo i šumarstvo su glavni ekonomski sektori koji utiču na negativne promjene u biodiverzitetu u Crnoj Gori, praćeni poljoprivredom, sektorom sabračaja i industrijom.

Kontrola urbanizacije i povezanog razvoja infrastrukture je ključni prioritet za upravljanje uzrocima gubitka biodiverziteta u Crnoj Gori. Takođe su nepohodna poboljšanja u sistemu upravljanja šumskim i vodnim resursima. Neprimjenjivanje propisa u oblastima lova i robolova je još jedan značajan izvor pritisaka, a isto važi i za slabosti u upravljanju zaštićenim područjima (uključujući nedovoljna finansijska sredstva, tehničke i kadrovske kapacitete). Manje od jedne petine (18%) prikupljenih otpadnih voda se trenutno prečišćava prije ispuštanja u prirodne prijemnike, dok se samo oko 40% stvorenog komunalnog otpada odlaže na uređene deponije.

Generalno govoreći, jedan od glavnih uzroka koji leži u osnovi direktnih pritisaka na biodiverzitet i jedan od ključnih razloga za nedovoljan napredak u primjeni mjera za njihovu kontrolu je niska svijest na svim nivoima (od donosioca odluka do građana) i sa njom povezan nizak stepen prioritetnosti koji se daje zaštiti biodiverziteta. Nedostatak podataka i na njima utemeljenog donošenja odluka kao i nedovoljan nivo koordinacije i saradnje među različitim sektorima/ djelovima administracije takođe spadaju u kategoriju dubljih uzorka negativnih trendova kod biodiverziteta u Crnoj Gori.

Do sada nije bilo pokušaja da se detaljno procijene uticaji smanjenja biodiverziteta na usluge koje pružaju ekosistemi i da se izraze u ekonomskim kategorijama. Postoje međutim mišljenja stručnjaka i posredni dokazi koji govore da smanjenje biodiverziteta već ima osjetan uticaj na pružanje usluga ekosistema i na povezane kulturne i socio-ekonomske koristi, kako i da bi potencijalni budući gubici mogli biti značajni. Smanjenje biološke raznovrsnosti i usluga ekosistema, ukoliko bi takav trend preovladao, ozbiljno bi umanjili izgled Crne Gore da postigne dugoročne ciljeve pametnog, održivog i ravnopravnog razvoja.

Implementacija NSBAP-a i integracija biodiverziteta u sektorske politike

NSBAP (Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom) ciljevi o proširenju sistema zaštićenih područja na 10% kopnenih i zaštiti 10% morskih i obalnih ekosistema biće ažurirani u odnosu na međunarodne (kao što su na primjer CBD ciljevi do 2020. godine) i EU obaveze. Tekući proces revizije SBAP-a (za koji se očekuje da će biti završen do kraja 2014. godine) omogućiće punu integraciju kvantifikovanih Aiči ciljeva u nacionalni strateški okvir i usklađivanje sa Strateškim planom za biodiverzitet 2011-2020.

U procesu prilagođavanja Aiči ciljeva nacionalnom kontekstu, nedavnim (iz decembra 2013. godine) nacrtom revidiranog SBAP-a (radi se o nacrtu za koji predstoji javna rasprava), predloženo je 17 konkretnih nacionalnih ciljeva. Revidirana SBAP poklanja veliku pažnju važnosti ekosistema i usluga koje oni pružaju za održivi ekonomski razvoj, a takođe i primjeni adekvatnih podsticaja za postizanje ciljeva u oblasti biodiverziteta.

Integracija biodiverziteta kao jedna od centralnih tema SBAP-a iz 2010. godine ima prominentno mjesto i u nacrtu revidiranog dokumenta. Od usvajanja prve SBAP ostvaren je umjeren uspjeh sa integracijom, a nova SBAP se oslanja na cijeli spektar instrumenta kako bi osigurala punu integraciju biodiverziteta u sektorske politike, planove i programe. Ovi instrumenti uključuju mapiranje i procjenu vrijednosti biodiverziteta/ ekosistema na nivou cijele zemlje i za prioritetne sektore, promjene u sistemu nacionalnih računa kako bi se omogućila integracija vrijednosti biodiverziteta u mjere ekonomskog uspjeha (kakva je npr. BDP), poboljšanja u među-sektorskoj koordinaciji (kroz uspostavljanje multi-sektorske radne grupe ili tijela koje bi koordiniralo sprovođenje SBAP-a) i alokaciju sredstava za zaštitu biodiverziteta kroz sektorske budžete (budžete ostalih ministarstva pored onog nadležnog za životnu sredinu).

Akcije koje su tokom protekle tri godine (2011-2013) sprovedene na nacionalnom nivou da bi se implementirala UNCBD mogu se provizorno svrstati u tri grupe:

1. poboljšanja u pravnom i institucionalnom okviru (sa razvojem kapaciteta);
2. identifikacija i procjena konkretnih staništa kako bi se omogućilo proširenje sistema zaštićenih područja; i
3. naponi da se biodiverzitet integriše u sektorske politike i da se poboljša dostupnost podataka kako bi se osiguralo da se adekvatne mjere zaštite uključe u sektorske planove i projekte.

Najmanje uspjeha sa integracijom biodiverziteta postignuto je u sektoru energetike i kod prostornog planiranja. Energetska strategija (usvojeni dokument kao i nacrt revidirane strategije) i prostorni planovi za razvoj velikih energetske postrojenja nijesu bili uspješni u obezbjeđivanju adekvatne procjene značajnog biodiverziteta pri predlaganju razvojni energetske projekata. Ovo se posebno odnosi na planirano korišćenje hidroenergetskog potencijala. Detaljni prostorni planovi u primorskom regionu su namijenili ogromne djelove prostora za izgradnju a da nijesu posvetili dužnu pažnju razmatranju uticaja koje bi intenzivna urbanizacija mogla da ima na vrijedne obalne ekosisteme.

Najveći napredak sa integracijom biodiverziteta ostvaren je u sektorima turizma i šumarstva, ali su poboljšanja vidljivija više na strateškom nego na operativnom nivou.

Glavni instrumenti koji su se koristili za integraciju bile su strateška i projektna procjena uticaja. Iako je evidentan uzlazni trend kad je riječ o kvalitetu procjena i povezanim procesima (uključujući učešće javnosti), i dalje je prisutan određen broj slabosti koje umanjuju potencijal ovih instrumenata da osiguraju adekvatne procjene uticaja i identifikaciju prikladnih mjera zaštite. Slabosti se uglavnom odnose na nedostatak podataka o biodiverzitetu, nedovoljne kapacitete kako ljudi i organizacija koji vrše procjene tako i kod nadležnih djelova administracije, te nerazmatranje odnosno neadekvatno integrisanje komentara i sugestija koje daju različiti akteri.

Veze u implementaciji tri UN Konvencije su evidentne ali uprkos činjenici da postoji određen nivo razmjene i saradnje, sinergije između ova tri međunarodna sporazuma (i njihov potencijal da ubrzaju implementaciju) su u velikoj mjeri neiskorišćene.

Akcioni plan Nacionalne strategije za biodiverzitet 2010-2015 sadrži 54 mjere i aktivnosti grupisane oko sedam tema koje korespondiraju sa ključnim izazovima utvrđenim u procesu izrade SBAP-a. Više SBAP mjera je u potpunosti sprovedeno poslije tri godine implementacije ovog dokumenta, a za jednu petinu od ukupnog broja mjera nije bilo nikakvog napretka. Planirano jačanje baznih podataka o biodiverzitetu i programa praćenja su neki od primjera gdje ili nije bilo nikakvog napretka ili su postignuća bila dosta skromna.

Kod većine mjera ostvaren je umjeren napredak. Ovo se odnosi na postignute rezultate sa inventarisanjem vrsta (endemskih, zaštićenih, invazivnih) i uspostavljanjem ekološke mreže

(Natura 2000), razvojem kapaciteta za zaštitu biodiverziteta i održivo korišćenje, akciono planiranje u oblasti biodiverziteta na lokalnom nivou, učešće javnosti u donošenju odluka koje se tiču biodiverziteta, analizi i integraciji problematike klimatskih promjena, itd. Implementacija više mjera koje se odnose na sprečavanje i ublažavanje pritiska na biodiverzitet je takođe ocijenjena kao umjereno uspješna (ovdje su uključene aktivnosti koje se tiču borbe protiv bespravnih aktivnosti u šumarstvu, istraživanja o šumskim staništima, djelotvornost procjena uticaja itd.). Isto se može reći i za integraciju biodiverziteta kod koje je napredak sa implementacijom blizu 60% planiranih aktivnosti ocijenjen kao umjeren.

Zadovoljavajući napredak je ostvaren kod unapređenja pravnog okvira i usklađivanja sa EU propisima (što je ključni prioritet zemlje), kao i kod određenih aktivnosti u oblasti šumarstva (npr. zaštita sjemenskih sastojina, primjena GIS-a i slično), identifikacije morskih staništa od značaja za zaštitu, napora da se razvije eko-turizam i biodiverzitet uključi u razvojne planove u saobraćaju (ovo drugo se više odnosi na poređenje sa prethodnim periodom nego na stepen ukupne uspješnosti), priprema za proglašenje novih zaštićenih područja, itd.

U pogledu konkretnih ciljeva definisanih u SBAP-u iz 2010, bitna poboljšanja ostvorena su u naporima da se identifikuje značajni biodiverzitet i zaštite sve komponente biodiverziteta (operativni cilj 1 iz SBAP). Ukoliko se trenutne aktivnosti završe kao što je planirano, ostvarivanje (i premašivanje) cilja od 10% kopnenih ekosistema do 2015. je vjerovatno (ali manje izvjesno za 10% obalnih i morskih ekosistema). Usaglašavanje sa zakonodavstvom EU (operativni cilj 5) je još jedan cilj iz SBAP kod kojeg je ostvaren značajan napredak. Implementacija novih zakonskih propisa, međutim, i dalje je slaba.

Napori na razvoju kapaciteta dali su određene rezultate kada je riječ o institucionalnom uređenju i sposobnostima/ kompetencijama za sprovođenje politika (iako su još uvijek na nedovoljnom nivou). Slično tome, koraci u pravom smjeru zabilježeni su u oblasti edukacije i učešća javnosti. Ipak, još mnogo toga ostaje da se uradi da se edukuju zainteresovane strane i podigne nivo svijesti o značaju biodiverziteta u Crnoj Gori, kao i da se stvore uslovi za puno i djelotvorno uključivanje javnosti u procese odlučivanja od značaja za upravljanje biodiverzitetom (ciljevi 6 i 7).

Zbog ograničenja programa praćenja biodiverziteta (tj. slabe dostupnosti serija podataka za određene lokalitete, staništa i vrste) procjena ostvarenog napretka sa mjerama eliminacije/ ublažavanja pritiska (cilj 2) je otežana ako ne i onemogućena. Ipak, može se reći da su slabosti u upravljanju i snažni pritisci da se ubrza ekonomski rast (u periodu nakon recesije iz 2009. godine i pri rastućim stopama siromaštva) spriječile realizaciju mjera iz ovog cilja i da pritisci na biodiverzitet nijesu značajnije smanjeni posljednjih godina. Slabosti u praćenju takođe negativno utiču na dostupnost pokazatelja (cilj 3). Sredstva za zaštitu biodiverziteta nijesu povećavana u proteklih nekoliko godina (kao što je bilo predviđeno operativnim ciljem 4 iz SBAP), što je posebno slučaj sa opredjeljivanjem sredstava iz javnih izvora gdje se biodiverzitetu i dalje poklanja malo pažnje u okviru strogih budžetskih ograničenja i konkurentskih prioriteta.

Napredak ka postizanju ciljeva u pogledu biodiverziteta za 2015. i 2020. godinu

Implementacija Strateškog plana za biodiverzitet 2011-2020 je još uvijek u ranoj fazi u Crnoj Gori. Aiči ciljevi će biti u cijelosti integrisani u nacionalnu politiku tek kada revidirana verzija SBAP bude usvojena. Zbog slabosti u programu monitoringa biodiverziteta i nedovoljne dostupnosti podataka, kvantificirana i na indikatorima zasnovana ocjena napretka koji je postignut u odnosu na Aiči ciljeve trenutno nije moguća. Moguće je međutim reći da su napravljeni značajni koraci naprijed kod Aiči cilja 17 (participativna priprema i implementacija SBAP-a), zatim kod cilja 11 (proširenje sistema zaštićenih područja i njegova ekološka

reprezentativnost) i kod ciljeva 1 i 2 koji se, redom, odnose na podizanje svijesti o vrijednostima biodiverziteta i značaju njegovog održivog korišćenja te integraciji biodiverziteta u sektorske razvojne planove na nacionalnom i lokalnom nivou.

Nacionalni ciljevi u okviru Milenijumskog razvojnog cilja 7 (MDG7) su u velikoj mjeri kompatibilni sa UNCBD ciljevima do 2020. godine. Izazovi sa kojima će se zemlja suočiti u naporima da održi napredak u implementaciji Milenijumskih ciljeva i posebno u naporima da ostvari viziju Strateškog plana 2011-2020 su značajni. Ipak, postizanje kako MDG7 tako i pet strateških ciljeva za biodiverzitet je moguće, posebno u svjetlu promjena koje će se odvijati zbog procesa pridruživanja EU. Identifikacija i sprovođenje mjera koje imaju sinegetski efekat za tri UN Konvencije može takođe značajno doprinijeti ukupnom uspjehu. Od suštinskog značaja je i da se osigura da budu ispunjeni preduslovi za punu implementaciju revidirane SBAP (uključujući veća finansijska sredstva, snažnije kapacitete i veći stepen političke podrške za agendu zaštite životne sredine i prirode).

Kada je riječ o važnim lekcijama koje su naučene u procesu implementacije Konvencije na nacionalnom nivou do sada, može se izdvojiti slijedeće:

- Unaprijeđeno znanje i podaci o vrijednostima biodiverziteta i usluga koje pružaju ekosistemi mogu poslužiti kao snažan argument za jačanje mjera zaštite i postizanje postavljenih ciljeva; procjena troškova (stvarnih ili potencijalnih) koji nastaju zbog smanjenja biodiverziteta može biti isto tako moćno oružje.
- Međunarodna saradnja i transfer znanja odigrali su značajnu ulogu u napretku koji je ostvaren do sad; njihov doprinos u budućnosti bi mogao i trebao da bude još veći.
- Potrebni su mnogo snažnija koordinacija na nacionalnom nivou, mobilizacija svih društvenih aktera i korišćenje sinergija da bi se postigli nacionalni i globalni strateški ciljevi.
- Takođe su potrebne nove strategije finansiranja i novi instrumenti; integracijom biodiverziteta u sektorske planove i politike, troškovi upravljanja biodiverzitetom se mogu ravnomjernije podijeliti i na taj način biti prihvatljiviji donosiocima odluka.
- Neophodna je snažnija politička podrška ako se želi ostvariti osjetniji napredak u narednom periodu; povezivanje ciljeva zaštite biodiverziteta i onih u oblasti pridruživanja EU može biti od koristi kod ovog pitanja.

2.1 Značaj biodiverziteta u Crnoj Gori

Teritorija Crne Gore smještena je u dva osnovna bio-geografska regiona (mediteranski i alpski). U odnosu na malu površinu od 13,812 km² crnogorska teritorija obuhvata širok spektar ekosistema i vrsta staništa. Prema Nacionalnoj strategiji biodiverziteta sa akcionom planom (NSBAP iz 2010. godine), u zemlji se mogu naći planinski, šumski, stepski, slatkovodni i morski ekosistemi. Zbog njihovih karakteristika, tipovi staništa i geološke formacije kao što su obalna staništa, karst, pećine i kanjoni takođe se, pored glavnih ekosistema, smatraju značajnim za zaštitu biodiverziteta.

Sa nekih 3.250 biljnih vrsta, raznovrsnost flore u Crnoj Gori je među najvećim u regionu. Indeks S/A^1 za vaskularne biljke u Crnoj Gori iznosi 0,837 – što je najveća zabilježena vrijednost u svim evropskim zemljama. Evidentirane su ukupno 223 endemske vrste i podvrste biljaka. Indeks gustine gnijezdećih ptica u Crnoj Gori je 0,557, što je značajno iznad prosjeka na Balkanu koji iznosi 0,435. Spcifican agrobiodiverzitet zemlje takođe predstavlja značajan kvalitet.

U zemlji su prepoznata brojna područja od međunarodnog značaja sa rijetkim, endemskim i ugroženim vrstama (detaljne informacije date su u okviru 2-1). Područja koja su značajna za gljive (IFA) još nijesu određena jer istraživanje u cilju njihove identifikacije nijesu završena pa nedostaju informacije.

Okvir 21: Pregled lokacija od međunarodnog značaja za ptice i biljke

Područja koja su značajna za ptice (IBA)

Osnovni spisak prepoznatih i potencijalnih (označenih sa *) značajnih lokaliteta za boravak ptica obuhvata: deltu rijeke Bojane, planinu Rumiju, Skadarsko jezero, Plavsko jezero sa plavnim područjima, Tivatska solila, Ćemovsko polje, planinski lanac Prokletije, akumulaciona jezera kod Nikšića, planinu Hajlu, Biogradsku goru, Durmitor, kanjon Cijevne, dolinu rijeke Zete*, Kučke planine*, Visitorske planine*, Komove*, Goliju*, Pivske planine* i planinu Ljubišnju*.

Područja koja su značajna za biljake (IPA)

Prepoznata su ukupno 22 lokaliteta, uključujući:

- Planine i planinska područja: Jerinja glava, Lukavica, Trebjesa, Starac, Bogićevica, Visitor, Hajla, Orjen, Lovćen, Rumija, Babji zub (planina Sinjajevina), Komovi, Durmitor i Biogradska gora
- Skadarsko jezero, Velika plaža u Ulcinju, kanjoni rijeka Pive, Tare, Komarnice, Mrtvice, Cijevne i Lima

Izvor: Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom

Na globalnom nivou, Crna Gora je jedna od “vrućih tačaka” biodiverziteta na Mediteranu. Zajedno sa planinskim regionom Bugarske, Crna Gora je jedan od 153 globalno značajna centra florističke raznovrsnosti. Planinska područja Lovćena i Prokletija posebno se izdvajaju kao “vruće tačke” herpetofaune.

1 Logaritam broja vrsta (log S) podijeljen logaritmom površine (log A)

Područja zaštićena na osnovu nacionalnog zakonodavstva pokrivaju skoro 125.000 ha ili 9,05% cjelokupne teritorije. Prema *Indikatorskom izvještaju* (Agencija za zaštitu životne sredine, 2013.), pet nacionalnih parkova (NP) čine približno 80% ukupnog sistema zaštićenih područja (ZP). Preostalih 20% odnosi se na više od 45 lokaliteta koji su proglašeni za spomenike prirode, predjele posebnih prirodnih odlika i (strobe i posebne) rezervate prirode.² Pored toga, više lokaliteta je zaštićeno po osnovu međunarodnih ugovora. NP Durmitor je na UNESCO Listi svjetske prirodne baštine od 1980. godine zbog svojih izuzetnih univerzalnih vrijednosti. Zajedno sa kanjonom rijeke Tare (ukupna površina NP i područja kanjona je blizu 183,000 ha) je dio UNESCO mreže Čovjek i rezervati biosfere (MAB) od 1977. Kotorsko-risanski zaliv se takođe na listi Svjetske kulturne i prirodne baštine. U Ramsar lokalitete spadaju NP Skadarsko jezero³ (20.000 ha) i Tivatska solila (150 ha).

Nacionalnim zakonodavstvom zaštićeno je ukupno 307 biljaka, 111 gljiva i 430 životinjskih vrsta. Broj zaštićenih vrsta uglavnom odražava stepen u kojem su različite grupe istražene i ne treba ga nužno tumačiti kao pokazatelj njihove raznovrsnosti i značaja. Broj zaštićenih vrsta dat je u tabeli 2.1.

Tabela 2.1: Broj zaštićenih vrsta po grupama

Grupa	Broj zaštićenih vrsta	
Paprati i rastavići	2	vrste
Sjemenjače	272	vrste
Alge	6	vrste
Mahovine	27	vrsta
Gljive	111	vrsta
Korali	7	vrsta
Sunđeri	9	vrsta
Člankoviti crvi	6	vrsta
Bodljokošci	6	vrsta
Rakovi	4	vrsta
Paukovi	5	vrsta
Insekti	14	vrsta
Mekušci	18	vrsta
Ribe	11	vrsta
Vodozemci	16	vrsta
Gmizavci	26	vrsta
Ptice	298	vrsta
Sisari	10	vrsta i svi slijepi miševi

Izvor: Rješenje o zaštićenim vrstama (Službeni list RCG 76/06)

- Potrebna je sveobuhvatana analiza sistema zaštićenih područja pošto je moguće da su pojedini lokaliteti, posebno oni van kategorije nacionalnih parkova, izgubili (djelimično ili u cjelosti) specifičnosti koje su prvobitno bile razlog njihove zaštite.
- Što se tiče budućih aktivnosti povezanih sa Ramsarskom konvencijom, postoje planovi da se obuhvat Ramsarskog područja proširi na dio Skadarskog jezera koji nije bio obuhvaćen u vrijeme prvog proglašenja (1995. godine). Ovi planovi su dio inicijative BIG WIN 2 u okviru koje se očekuje dogovor vlada osam zemalja o velikoj prekograničnoj mreži zaštićenih područja koja će se prostirati duž značajnog regiona Dinarskog luka (u te zemlje spadaju Albanija, Bosna i Hercegovina, hrvatska, Kosovo (UNSCR 1244/99), Makedonija, Crna Gora, Srbija i Slovenija).

Biodiverzitet i usluge ekosistema na brojne načine doprinose društveno-ekonomskom razvoju i dobrobiti ljudi. U Crnoj Gori, oni su važan faktor za očuvanje obilja i kvaliteta vode, zaštitu od prirodnih nepogoda, kao što su poplave⁴ i erozija, kao i za regulaciju klime. Oni također doprinose proizvodnji hrane (ribarenje, sakupljanju jestivih divljih vrsta, plodnost zemljišta, agrobiodiverzitet) i imaju važnu ulogu u pružanju rekreativnih usluga i očuvanju privlačnosti zemlje - dvije stvari značajne za razvoj turizma. Biodiverzitet je također značajan za obezbjeđivanje sredstava za život u određenom broju lokalnih zajednica u zemlji budući da služi kao izvor dodatnih prihoda i da omogućava neke od tradicionalnih ekonomskih aktivnosti ruralnog stanovništva. Pored toga, ekosistemi pružaju višestruke koristi za ljudsko zdravlje i imaju značajne tradicionalne i kulturne vrijednosti. Najvažnije direktne i indirektne koristi od korišćenja biodiverziteta u Crnoj Gori date se u okviru 2-2.

Okvir 22: Neke od najvažnijih upotreba biodiverziteta u Crnoj Gori

Direktne upotrebe / koristi

- Hrana: divlje vrste biljaka i životinja uzimaju se iz njihovih prirodnih staništa za direktnu konzumaciju, preradu ili prodaju, što se prvenstveno odnosi na ribu, školjke i druge slatkovodne i morske organizme, kao i na divlje voće (bobičasto i druge vrste šumskog voća, kesten, divlji šipak) i pečurke. Mnoge ljekovite i aromatične biljke koriste se za ishranu, tradicionalnu medicinu i kao sirovine u farmaceutskoj industriji. Posebno je značajna uloga agrobiodiverziteta, tj. genetskih resursa autohtonih biljnih i životinjskih vrsta kao izvora hrane i osnove za tradicionalnu i organsku poljoprivredu. Te su vrste posebno bitne u kontekstu klimatskih promjena jer se očekuje da će se autohtoni genotipovi bolje prilagoditi izmijenjenim klimatskim uslovima.
- Izvor energije: šume predstavljaju jedan od najvažnijih prirodnih resursa u Crnoj Gori. Veliki broj domaćinstava najčešće kao izvor energije koristi ogrijevno drvo, koje je 2010. godine učestvovalo u bruto domaćoj potrošnji energije sa 4,5% (prema podacima iz nacrtu Strategije razvoja energetike do 2030.)
- Drvena građa: šumski resursi se često koriste u građevinarstvu i povezanim branšama.

Indirektne upotrebe – usluge ekosistema

- Očuvani ekosistemi i diverzitet vrsta nude estetske i kulturne vrijednosti koje predstavljaju osnovu za rekreativne aktivnosti i turizam. Priobalni i morski ekosistemi, kao i sačuvani planinski i slatkovodni sistemi sa povezanim diverzitetom vrsta su preduslov za razvoj turizma kao jednog od ključnih privrednih sektora u zemlji.
- Osim direktnog korišćenja pojedinih vrsta, značaj biodiverziteta za proizvodnju hrane isto tako se ogleda u pružanju usluga poput polinacije, primarne proizvodnje u travnatim ekosistemima (proizvodnja hrane za stoku) i obezbjeđivanju funkcionalnosti poljoprivrednog zemljišta.
- Biodiverzitet u značajnoj mjeri doprinosi kvantitetu i kvalitetu vodnih resursa. Močvarna staništa duž sjeverne obale Skadarskog jezera, na primjer, obavljaju filtraciju i sprječavaju da zagađujuće materije dopru do vodenih ekosistema. Šumski ekosistemi obavljaju sličnu funkciju u slivnim područjima. Oni također doprinose dopunjavanju podzemnih izdani pitke vode što omogućava snabdijevanje stanovništva vodom i obavljanje privrednih aktivnosti.
- Zdravi ekosistemi, a posebno šumski, sprječavaju eroziju.
- Šume, močvare i morski ekosistemi pružaju usluge vezivanja (sekvenciranja) ugljenika. Skadarsko jezero, na primjer, je jedno od najvećih rezervi treseta u Evropi i predstavlja važno skladište ugljenika (Schneider-Jacoby et al., 2010).

Izvor: pripremni materijali za nacrt Nacionalne strategije održivog razvoja (proces revizije 2013 – 2014)

Crnu Goru je 2012. godine posjetilo oko 1,4 miliona turista, pri čemu je ostvareno 700 miliona eura prihoda. Svjetski savjet za putovanja i turizam (WTCC) procjenjuje da je turizam

4 Jedne od najvećih poplava u novijoj istoriji dogodile su se 2010. godine. Ukupna šteta i gubici koju su širom zemlje nanijele poplave u decembru te godine premašili su 41 miliona eura, a uglavnom su bila pogođena seoska područja. Saobraćajnice, snabdijevanje električnom energijom i komunikacione linije između sjevernog regiona i ostatka zemlje bile su oštećene ili u prekidu određeno vrijeme. Oko 1,5% cjelokupnog stanovništva Crne Gore je moralo da bude evakuisano.

tokom posljednjih godina generisao (direktno ili indirektno) od 17 do 23% BDP-a. Glavni slogan pod kojim se u posljednjih nekoliko godina promovišu crnogorski turistički potencijali – Divlja ljepota – predstavlja priznanje prirodnim odlikama i bogatom biodiverzitetu zemlje.

Prema podacima iz Nacionalne inventure šuma (koja je završena 2013. godine), 60% crnogorske teritorije pokrivaju šume. Značajno povećanje površine pod šumama u posljednjih nekoliko godina uglavnom se može pripisati spontanom širenju šumske vegetacije na štetu poljoprivrednog zemljišta. Godišnji obim sječe se posljednjih godina kreće u rasponu od 450 do 600 hiljada m³ i procjenjuje se da je to u granicama održivosti. Bespravna sječa predstavlja značajan problem, posebno u smislu upravljanja i zaštite biodiverziteta. Zbog niskog nivoa prerade drveta, udio šumarstva u BDP nije značajan (kombinovani doprinosi poljoprivrede i šumarstva BDP-u bi je na nivou ispod 10% u prethodnih nekoliko godina). Šume ipak ostaju jedan od najvažnijih prirodnih resursa u zemlji i postoje planovi da se u budućnosti intenzivira njihovo ekonomsko korišćenje.

Prema podacima popisa poljoprivrede iz 2010. godine, poljoprivreda i ruralni razvoj činili su 8% BDP. Poljoprivredna proizvodnja se realizuje na oko 49.000 gazdinstava na kojima više od 98.000 ljudi obavlja poljoprivredne poslove kao osnovu ili dopunsko zanimanje/izvor prihoda.⁵

Nivo svijesti o vrijednostima i značaju usluga ekosistema je još uvijek na prilično niskom nivou. Stvarni troškovi koji nastaju korišćenjem proizvoda i usluga ekosistema često se potcjenjuju ili se uopšte ne uzimaju u obzir. Zbog takvih slabosti bilježe se slučajevi degradacije i gubitka usluga ekosistema. U priobalnom području, na primjer, urbanizacija i razvoj turizma doveli su do uništenja prirodnih staništa i smanjili nivo usluga koje pružaju ova područja. Zbog toga je došlo do pogoršanja erozivnih procesa, klizišta i poplava, kao i sa njima povezanih rizika. Prilikom ispitivanja izvodljivosti i prihvatljivosti određenih sektorskih planova (npr. sektor energetike i razvoj hidroenergije), instrumenti poput analize troškova i koristi, te streteške procjene uticaja na životnu sredinu redovno su propuštali da na adekvatan način uzmu u obzir vrijednosti biodiverziteta i ekosistema na koje utiču ti planovi. Razlozi uključuju nedostatak podataka o biodiverzitetu, nedovoljne kapacitete za metode vrednovanja kao i davanje prednosti ciljevima ekonomskog razvoja u odnosu na ciljeve zaštite prirode.

Primjeri ekonomskog vrednovanja usluga ekosistema su rijetki i obuhvataju studiju WWF-a iz 2005. godine o vrijednostima rijeke Tare (Mrdak, 2005), procjenu koju su sproveli Arcadis Ecolas i IEEP 2007. godine o koristima od usklađivanja sa pravnom tekovinom EU iz oblasti zaštite životne sredine (Ten Brin et al 2007), kao i Studiju UNDP/ISSP iz 2011⁶ i nedavnu (iz 2013. godine) studiju procjene u okviru projekta GEF/UNDP⁷.

Studija UNDP/ISSP iz 2011. bila je usmjerena na zaštićena područja (konkretno na nacionalne parkove) i pokazala da ZP stvaraju značajne ekonomske dobiti za niz sektora. Prilikom sprovođenja procjene prvenstveno su u obzir uzeti proizvodi i usluge koje ZP pružaju u turizmu, ribarstvu, rekreaciji i sportovima na vodi; procjena je takođe obuhvatila obezbjeđivanje vode za piće, zaštitu slatkovodnih resursa i zaštitu od poplava.

Vrijednost turističkih, rekreativnih i drugih aktivnosti povezanih sa korišćenjem resursa u ZP kao i usluga koje pružaju ova područja procijenjena je na oko € 68 miliona u 2010. godini (2,2% BDP-a ili € 106 *per capita*). Studija takođe zaključuje da postojeći nivo finansiranja zaštićenih područja (€ 2 miliona godišnje ili € 1.800 po km²) nije bio dovoljan za odgovarajuće upravljanje i da će produženje takve prakse, dugoročno, stvoriti značajne gubitke. Neki od najvažnijih zaključaka Studije dati su u okviru 2-3.

5 Podaci iz Nacionalnog plana razvoja – *Pravci razvoja Crne Gore 2013-2016*

6 UNDP Crna Gora i ISSP, *Ekonomska vrijednost zaštićenih područja u Crnoj Gori*, Podgorica, 2011.

7 Emerton, L., *Crna Gora: Ekonomska vrijednost biodiverziteta i usluga ekosistema*, 2013, tehnički izvještaj urađen u okviru GEF/ UNDP projekta Nacionalno planiranje u oblasti biodiverziteta u cilju podrške implementaciji CBD Strateškog plana 2011-2020 u Crnoj Gori.

Okvir 23: Ekonomska vrijednost ZP u Crnoj Gori: najvažniji zaključci

- **Vrijednosti od ZP se javljaju kod više sektora, na različitim nivoima**

Nešto manje od polovine ukupne vrijednosti koju su generisala ZP 2010. godine (oko 32 miliona eura) odnosilo se na koristi koje je ostvarila šira javnost, više od trećine (25 miliona eura) realizovano je u vidu prihoda i ušteda troškova preduzeća i industrije, dok se oko 15% (11 miliona eura) odnosilo na budžetske prihode. Proizvodi i usluge ZP pomogli su proizvodnju i stvaranje vrijednosti u različitim sektorima privrede, uključujući turizam, energetiku, vodosnabdijevanje, poljoprivredu, infrastrukturu i smanjenje rizika od prirodnih katastrofa.

- **Nastavak prakse u kome ZP imaju nizak prioritet u politikama i kod investiranja uzrokuje ekonomske gubitke**

Nastavljanje sa “uobičajenom praksom” može privredu Crne Gore i njene stanovnike koštati više od 30 miliona eura godišnje tokom sljedećih 25 godina.

- **Odgovarajuća ulaganja u ZP stvorice dodatnu vrijednost za privredu**

Odluka da se “ulaže u prirodni kapital” umjesto nastavka “uobičajene prakse” može generisati osjetnu i rastuću dodatnu vrijednost privredi i stanovništvu Crne Gore sa koristima od više od 1,5 milijarde eura tokom sljedećih 25 godina.

- **Javna ulaganja u ZP imaju visok ekonomski povrat**

Iako odluka o “ulaganju u prirodni kapital” podrazumijeva značajno viši nivo javnih investicija nego da se nastavi sa “uobičajenom praksom”, ekonomske koristi koje se ostvaruju daleko premašuju ove rashode. Neto koristi će se više nego udvostručiti u sljedećih 25 godina i ZP će donijeti ukupan povrat od skoro 29 eura na 1 euro uloženi javnih sredstava.

Izvor: UNDP/ ISSP studija iz 2011. godine

Sveobuhvatniji pokušaj da se vrednuju usluge ekosistema u Crnoj Gori dat je u izvještaju *Ekonomska vrijednost biodiverziteta i usluga ekosistema* iz 2013. godine objavljenog u okviru projekta koji sprovode GEF/UNDP. Osnovna vrijednost odabranog biodiverziteta i usluga ekosistema u crnogorskoj ekonomiji procijenjena je na 982 miliona eura (tabela 2.3). Usluge obezbjeđivanja proizvoda (divlje jestive vrste, hrana za stoku, biomasa drveta i energija) doprinijele su ukupnoj vrijednosti sa oko 169 miliona eura ili 17%, usluge regulacije i održavanja (plodnost zemljišta koje se obrađuje, polinacija, zaštita slivnih područja i priobalja, vezivanje ugljenika) 276 miliona eura ili 28%, dok je kategorija kulturnih usluga (pejzažne i usluge rekreacije u prirodi) doprinijela ukupnoj vrijednosti sa 537 miliona eura ili 55%.

Copyright: M.Vugdelic

Tabela 2.2: Osnovna ekonomska vrijednost biodiverziteta i usluga ekosistema 2011. godine

Usluge ekosistema	Vrijednost (€ mil)
Divlje jestive vrste i hrana za stoku	114,42
Biomasa drveta i energija	54,39
Polinacija i širenje sjemena	28,69
Održavanje strukture i plodnosti zemljišta na farmama	0,41
Zaštita slatkovodnih resursa	47,81
Zaštita priobalja	1,34
Vezivanje ugljenika	197,50
Pejzažne i usluge rekreacije u prirodi	537,28
Ukupno	981,83

Izvor: Emerton, L., 2013

Bruto vrijednost proizvodnje cijele crnogorske ekonomije iznosila je 5,24 milijarde eura⁸ u 2011. godini pri čemu je proračunata bruto vrijednost onih usluga ekosistema koje je bilo moguće vrednovati bila na nivou od gotovo jedne petine ovog iznosa. Istovremeno, vrijednost pomenutih usluga ekosistema bila je 2,3 puta veća od vrijednosti proizvodnje u poljoprivredi, šumarstvu i ribolovu, koja je iznosila 425 miliona eura.

2.2 Status biodiverziteta i trendovi od 2010. godine

Procjena statusa biodiverziteta i trendova kao i promjena koje se se desile od 2010. godine (od podnošenja Četvrtog nacionalnog izvještaja) otežana je zbog ograničenog (po obuhvatu i vremenskom periodu koji pokriva) monitoringa biodiverziteta i nedovoljnog broja istraživačkih projekata u ovoj oblasti. Crvene liste i knjige flore i faune, kao važni instrumenti za procjenu stanja i statusa vrsta, još uvijek nijesu izrađene. Godišnji programi praćenja biodiverziteta uvedeni 2000. godine često su bili predmet značajnih finansijskih ograničenja. U proteklih nekoliko godina, oni se sporovde za ograničeni (i sve manji) broj lokacija/ vrsta. U ključne probleme kod planiranja i realizacije godišnjih monitoring programa spadaju nedostatak baznih podataka za određena područja, staništa i vrste, nedovoljna pokrivenost (obuhvat se smanjuje i mijenja iz godine u godinu) zbog finansijskih ograničenja i nedostatak kadrova (ograničeni broj stručnjaka za pojedine grupe vrsta). Zbog svih ovih problema potpuna i pouzdana procjena statusa biodiverziteta je otežana. Ipak, na osnovu prikupljenih podataka mogu se uočiti neki opšti trendovi.

U periodu 2010 – 2013⁹, monitoring program je obuhvatio osjetljive ekosisteme i važne vrste odnosno nekoliko reprezentativnih lokaliteta. U poređenju sa 2011. godinom, broj lokaliteta na kojima je rađen monitoring je značajno smanjen 2012. a naročito 2013. godine. Nalazi monitoring programa korišćeni su za izradu poglavlja o biodiverzitetu u godišnjim izvještajima o stanju životne sredine. Od 2012. godine izvještaji o stanju životne sredine i ključni problemi prepoznati kroz programe praćenja korišćenu su i za izradu mjera (akcionih planova) za ublažavanje negativnih uticaja na životnu sredinu. Ovi akcioni planovi za 2012. i 2013. godinu imali su, redom, 22 i 41 mjeru za zaštitu biodiverziteta. Dostupne

⁸ Monstat, Statistički godišnjak 2012.

⁹ Rezultati programa praćenja za 2013. nijesu bili dostupni u vrijeme izrade ovog Izvještaja.

informacije ukazuju da je uspjeh sa primjenom ovih mjera različit. Zbog stalnog mijenjanja obuhvata monitoring aktivnosti još uvijek nije izvjesno kakve su konkretne rezultate u zaštiti biodiverziteta one dale.

Agencija za zaštitu životne sredine (AZŽS) je 2013. godine pripremila izvještaj zasnovan na pokazateljima za sve sektore i teme iz oblasti životne sredine. Konkretni pokazatelji koji su obuhvaćeni izvještajem za oblast biodiverziteta su: a) diverzitet vrsta; b) zastupljenost i stanje odabranih vrsta; c) suva stabla u šumama; d) brojnost i dinamika populacija divljači u lovištima; e) alohtone i/ ili invazivne vrste; f) šumski požari i g) zaštićena područja. Trofični indeks za morske vodje je takođe obuhvaćen. Za analizu statusa biodiverziteta i trendova za Peti nacionalni izvještaj korišćene su informacije o četiri pokazatelja (zaštićena područja, stanje odabranih vrsta, invazivne vrste i trofični indeks) dopunjene informacijama o pojedinačnim ekosistemima, lokacijama i vrstama iz prethodnih izvještaja o stanju životne sredine.

Od 2010. nije bilo proglašenja novih zaštićenih područja (posljednje proširenje sistema ZP se desilo 2009. godine kada je proglašen Nacionalni park Prokletije). Crna Gora je jedina zemlja na Mediteranu koja još uvijek nema zaštićena morska područja (ZMP). Pripreme studije i aktivnosti za proglašenje dva regionalna parka (Piva i Komovi) su u toku. Izrada studije izvodljivosti o promjeni granica Nacionalnog parka Durmitor takođe je pokrenuta da bi se uzeo u obzir gubitak pojedinih karakteristika zaštićenog područja prirode zbog bespravne gradnje u zoni grada Žabljaka. Pripreme za proglašenje prvog ZMP (ostrvo Katič blizu Petrovca) su u toku. Takođe, studija izvodljivosti za još jedno ZMP (na lokalitetu Platamuni) se trenutno priprema.

Više pripremnih aktivnosti za proglašenje novih zaštićenih područja podržano je kroz GEF/UNDP projekat *Jačanje sistema zaštićenih područja u Crnoj Gori* (PAS). Izrađene su studije zaštite za regionalne parkove Piva i Komovi, a trenutno se pripremaju neophodna akta kako bi do planiranog proglašenja došlo do kraja 2014. Uspostavljanje dva regionalna parka će doprinijeti značajnom povećanju udijela zaštićenih područja u teritoriji države.

Napori na uspostavljanju prvog ZMP naišli su na nekoliko izazova, uključujući potrebu da se obezbijede održiva upravljačka struktura ZMP i odgovarajuća finansijska sredstva. Izmjene i dopune Zakona o zaštiti prirode (Službeni list RCG 51/08 i 64/13) koje su usvojene 2013. godine sadrže odredbe o upravljačima ZP u zoni morskog dobra - pitanje koje ranije nije bilo uređeno i koje je stvaralo praktične probleme za upravljanje ZP u tom dijelu (prvenstveno za posebni rezervat prirode Tivatska solila).

Tabela 2.3: Uvećavanje sistema ZP tokom vremena

Period/godina	Ukupna površina zaštićenih područja (ha)	Udio u nacionalnoj teritoriji (%)
Do 1980.	68.588	4,97
2001.	108.784	7,88
2008.	108.934	7,89
2009.	124.972	9,05
2010.	124.972	9,05
2011.	124.972	9,05
2012.	124.972	9,05

Izvor: Izvještaj o stanju životne sredine na bazi indikatora za 2013. godinu, Agencija za zaštitu životne sredine

- Raspoloživi podaci govore da su prisutni mješoviti trendovi kada su u pitanju brojnost i distribucija odabranih vrsta. Pokazatelj biljnih vrsta – za Pančićev prelazni makljen (*Acer intermedium*) i Balkansku dioskoreju (*Dioscorea balcanica*) koji su balkanski endemiti - bilježe (ovim redosljedom) blago opadajući i stabilan trend. Najveći pritisak na ove vrste dolazi od sječe (obično za ogrijevno drvo) i šumskih požara. Populacija gljiva iz porodice *Hygrocybe*, koja je tipična za suve pašnjake, bila je stabilna u posljednjih nekoliko godina. Ipak, važno je povećati napore na praćenju zbog izraženih pritisaka kojima je ovo stanište izloženo (zarastanje ili prelazak na intenzivno korišćenje).

Postojeće napore kod monitoringa insekata potrebno je značajno proširiti kako bi se omogućilo dobijanje zaključaka o stanju odabranih vrsta entomofaune. Značajna poboljšanja su također potrebna i za ornitofaunu. Na osnovu informacija prikupljenih iz različitih izvora, AZŽS zaključuje da je za većinu odabranih vrsta ptica u periodu od 2002. do 2012. godina zabilježen stabilan ili trend blagog rasta populacija. Izuzetak su populacije jarebice kamenjarke (*Alectoris graeca*) i malog barskog pjetlića (*Porzana pusilla*) kod kojih je u posmatranom periodu zabilježen trend brzog pada. Treba također navesti da broj parova i uspješnost razmnožavanja gnjezdarica, poput pelikana i (*Pelecanus crispus*) i zijavca (*Glareola pratincola*), značajno varira od godine do godine i direktno je povezan sa nivoima vode u glavnim staništima za gniježđenje (Skadarsko jezero i Ulcinjska solana). Konkretno mjere preduzete u cilju očuvanja područja za gniježđenje pelikana na Skadarskom jezeru opisane su u okviru 2-4. Svrha mjera bila je da se ublaže pritisci i riješi problem promjenjivog trenda u broju pelikana tokom prethodnih godina, i smatraju se primjerom akcija koje su dale pozitivne rezultate.

Okvir 24: Platforme za gniježđenje pelikana na Skadarskom jezeru

Specijalni rezervat Pančeva oka je područje u kojem se pelikani tradicionalno gnijezde na prirodnim ostrvcima od treseta. Pelikanima su oko područja za gniježđenje potrebne velike površine vode da bi mogli da se spuste. Zbog eutrofikacije je evidentiran trend nestajanja ovih ostrvaca. Još jednu prijetnju za gnijezda predstavlja fluktuacije nivoa vode koje se kreću u rasponu i do 6 m.

Da bi uklonila ove prijetnje, uprava Nacionalnog parka je preduzela mjere za očuvanje i unapređenje područja za gniježđenje na način što je postavila vještačke platforme i očuvala/ obnovila prirodna ostrvca. Ove su se intervencije pokazale uspješnim jer su pelikani prihvatili platforme i obnoljena područja za gniježđenje. Indikativno je, na primjer, da se broj parova pelikana (*Pelecanus crispus*) povećao sa 5 u 2002. godini na 16 u 2012.

- Zajednica zooplanktona *Caldocera* je dobar pokazatelj kvaliteta vode i ima važnu ulogu u lancu ishrane. Ukupna brojnost *Cladocera* (19 registrovanih vrsta) je u opadanju u Skadarskom jezeru, što zahtijeva dodatne aktivnosti praćenja i mjere zaštite. Na osnovu identifikovanih vrsta, izračunat je indeks saprobnosti jezera. Vrijednosti su se kretale između 1,5 i 1,6, što ukazuje na umjereno opterećenje od organskog zagađenja u vodi jezera.¹⁰

Najnoviji podaci iz programa praćenja gmizavaca pokazuju da odabrane vrste imaju stabilan trend. Što se tiče vodozemaca, indikatorske vrste iz roda *Triturus spp.* pokazuju trend opadanja zbog poremećaja staništa i uvođenja predatora (ribe). Alarmantna situacija – lokacije gdje nijesu evidentirane jedinke mrmoljka - zabilježena je kod voda u kojima je vršeno poribljavanje čak i u slučajevima kada su podaci za prethodne godine ukazivali na prisustvo brojne (dobre) populacije mrmoljka. Slučajevi gubitka vrsta i uništenja staništa vodozemaca evidentirani su prethodnih godina (detalji su dati u okviru 2-5).

Okvir 25: Opadanje populacije mrmoljka: slučajevi konkretnih karstnih i priobalnih staništa

Izraženi negativni trendovi zabilježeni su u opštini Nikšić zbog poribljavanja više lokvi i kamenica (npr. u Vilusima, Velikoj Osječnici, Petrovićima, Velimlju i Banjanima). Ribe su predatori prvog reda kako za odrasle mrmoljke tako i za njihove larve. U istraživanjima sprovedenim 2012. godine na ovim lokacijama nijesu evidentirane jedinke mrmoljka iako podaci iz prethodnih godina ukazuju na prisustvo "dobre" populacije. Osim poribljavanja, izgradnja novog puta je olakšala pristup lokvi Velika Osječnica – specifičnom slatkovodnom tijelu na holokarstu. Usljed kombinacije pritisaka, ovo osjetljivo stanište neoteničnog malog mrmoljka *Mesotriton vulgaris* je uništeno. Monitoring program za 2013. godinu nije obuhvatio Veliku Osječnicu i još jedan broj značajnih lokvi u tom području, pa je trenutno stanje nepoznato.

Još jedan negativan primjer (prenamjene zemljišta) je lokva Bregvija u Gornjem Štoju (opština Ulcinj) ranije poznata kao stanište zaštićene vrste mrmoljka *Triturus carnifex*. Tokom terenskih posjeta 2013. godine utvrđeno je da je lokva isušena, da je u tom području izgrađen objekat i da se u okolini odlaže otpad.

Sistematsko istraživanje invazivnih vrsta do sada nije sprovedeno. Informacije prikupljene kroz pojedinačne istraživačke projekte i inicijative omogućile su kompilaciju spiska introdukovanih vrsta, međutim, specifični podaci o stepenu njihove invazivnosti nedostaju (neke introdukovane vrste nijesu nužno invazivne i/ ili štetne za određeno stanište). Na osnovu postojećih saznanja, status i prijetnje od poznatih invazivnih vrsta procijenjeni su u Indikatorskom izvještaju AZŽS za 2013. godinu, čiji su ključni nalazi dati u nastavku.

Procijenjeno je da bagrem (*Robinia pseudacacia*) i pajasen (*Ailanthus altissima*) imaju potencijal da naprave značajnu štetu zbog njihovog širenja u južnim i centralnim djelovima zemlje i sposobnosti da poremete strukturu prirodnih ekosistema. Što se tiče zeljastih biljaka, *Alcea rosea* prednjači u pogledu učestalosti javljanja i gustine populacije. Distribucija *Carpobrotus edulis* je ograničena, ali je mogući negativni uticaj veliki jer raste u osjetljivim staništima (primorsko stijenje) i brzo se širi. Zbog visokog stepena invazivnosti, *Amorpha fruticosa* predstavlja ozbiljan problem u područjima oko Skadarskog jezera.

Kada su u pitanju slatkovodni sistemi, u Skadarskom jezeru identifikovane su invazivne vrste grgeč (*Perca fluviatilis*) i kinez (*Carassius auratus gibelio*). Kod obje populacije zabilježeni su rastući trendovi. Na osnovu podataka iz literature evidentirano je ukupno devet morskih invazivnih vrsta. Prema RAC SPA centru UNEP/MAP-a, pet vrsta se smatra uspostavljenim (stabilnim) u crnogorskim teritorijalnim vodama, tri se javljaju periodično dok je status *Crassostrea gigas* (vrsta je uvedena kroz marikulturu) nepoznat. Tokom terenskog istraživanja sprovedenog 2008. godine, evidentirana je *Caulerpa racemosa* var. *Cylindracea* i smatra se da ima potencijal da nanese štetu u moru (ekspertska mišljenje).

Prethodni trendovi i procesi koji su uticali na stanje biodiverziteta nastavljeni su i u periodu poslije 2010. godine slučajnim intezitetom. Urbanizacija i razvoj turizma i dalje su izvor najvećeg pritiska na priobalni biodiverzitet i utiču na zone sa rijetkim, endemskim i zaštićenim staništima i vrstama. Najugroženija priobalna staništa su pješčane dine ulcinjske Velike plaže (jedno od posljednjih lokacija jedinstvene i rijetke halofitne vegetacije) i ostaci šume skadarskog hrasta (*Quercus robur scutariensis*) u zaleđu plaže. Ostale lokacije na kojima su dugotrajni pritisci uzrokovani urbanizacijom doveli do fragmentacije i degradacije staništa i gubitka biodiverziteta su brdo Spas, plaža Jaz i Kotorsko-risanski zaliv.

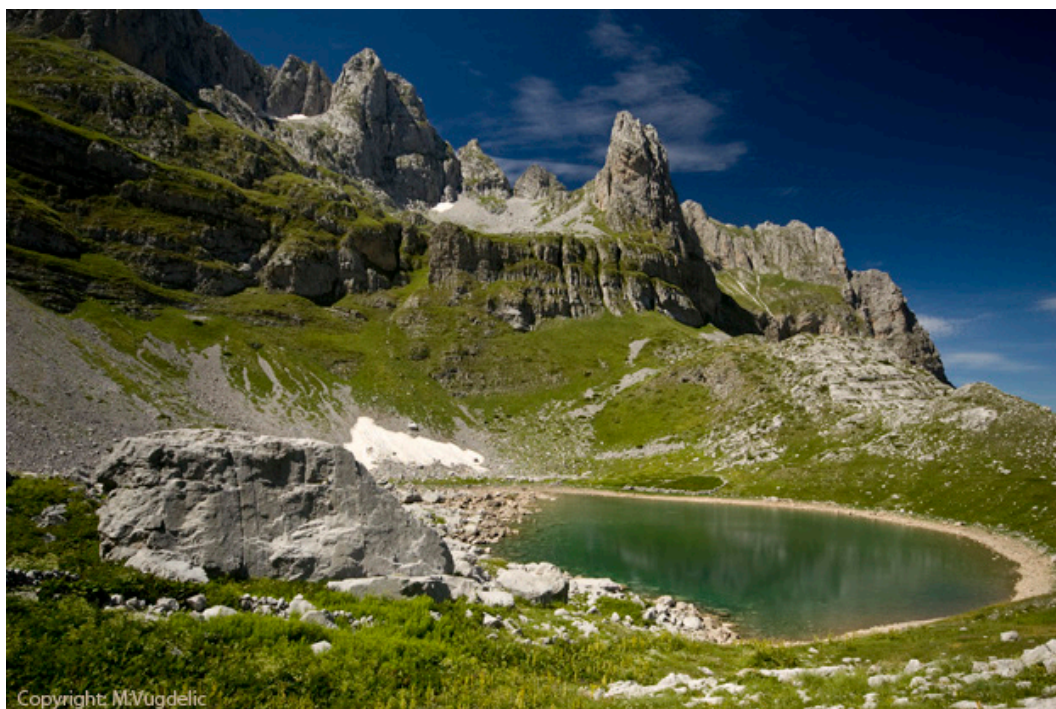
Značajne promjene zabilježene su kod šumskih ekosistema, naročito zbog velikih šumskih požara koji su se desili 2011. godine i zahvatili skoro %7 ukupne površine pod šumama. Na pojedinim lokacijama, kao što je planina Ljubišnja, izraženi su procesi degradacije (zbog intenzivne sječe i zagađenja). U tom području evidentiran je i značajan broj sasušeni stabala smrče (uzroci su nepoznati). Kao što pokazuju podaci iz Nacionalne inventure šuma, generalni trend kod stepena pokrivenosti šumama je pozitivan (područja pod šumama su

dostigla 60% nacionalne teritorije). U novim studijama¹¹ o mogućim uticajima klimatskih promjena na šumske ekosisteme ocjenjuje se da se u uslovima izmijenjenih temperatura i količina padavina mogu očekivati i pozitivni i negativni uticaji. Kao organizmi koji zavise od temperature, očekuje se da će insekti imati bolje uslove za razvoj (kroz, na primjer, veći broj generacija). Odumiranje stabala (kao posljedica promjena u distribuciji vrsta) dovešće do povećanja populacije saprofitnih gljiva i insekata koji se hrane trulim materijama. S druge strane, brži rast i duža vegetacija omogućiće drveću da se djelotvornije bori protiv bolesti i štetočina. Očekuje se da će se šumski požari češće javljati u budućnosti i izazivati veću štetu. Takođe je ocijenjeno da će klimatske promjene imati negativan uticaj na distribuciju najvažnijih vrsta drveća u Crnoj Gori - smrče, jele i bijelog bora - dok će se pozitivno odraziti na neke druge vrste (npr. crni bor i hrast).

Trend eutrofikacije kao glavni faktor koji utiče na slatkovodna i močvarna staništa nastavljen je u proteklih nekoliko godina pošto nije bilo značajnijih intervencija na rješavanju problema zagađenja iz naselja. Osim toga, vađenje pijeska i šljunka iz vodotoka uticalo je na biodiverzitet na više konkretnih lokacija u posljednjih nekoliko godina, uključujući, na primjer, uništavanje staništa i velike hidrološke promjene na rijeci Grnčar (primjer ekstremne prekomjerne eksploatacije).

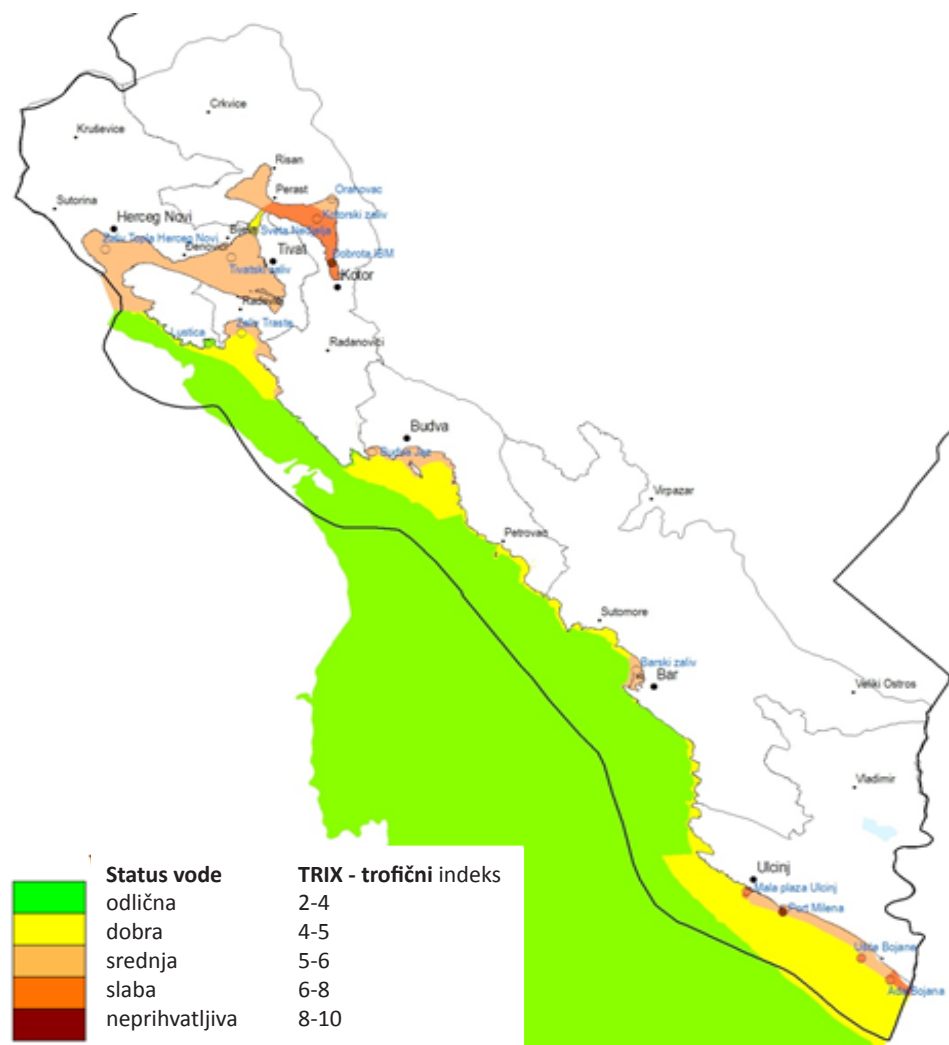
Iako to nije bilo obuhvaćeno programima praćenja, različiti izvori ukazuju da je došlo do trenda smanjenja (i izumiranja pojedinih podvrsta) u endemskom agrobiodiverzitetu zbog odustajanja od tradicionalne prakse korišćenja zemljišta.

Na morske ekosisteme (posebno u zatvorenom području Bokokotorskog zaliva) kontinuirano utiču različiti izvori zagađenja. Zbog kratkog vremenskog perioda tokom kojeg su praćeni parametri neophodni da se izračuna trofični indeks (potpune serije podataka za 2011. i 2012., probna mjerenja u 2009.), nije moguće procijeniti trendove. Ukupna situacija, tj. vrijednosti indeksa prikazane su na slici 2-1.

11 Uključujući izvještaje koje su izradili Ministarstvo održivog razvoja i turizma i Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja 2013. godine (uz podršku UNDP) a kojima su procijenjene osjetljivost sektora šumarstva na štetočine i šumske bolesti i analizirani uticaji klimatskih promjena na buduću distribuciju najvažnijih vrsta drveća u Crnoj Gori.

Slika 21: Vrijednosti trofičnog indeksa (sa lokacijama na kojima se vrši monitoring kvaliteta morske vode)

Izvor: Analiza opšte ranjivosti, Program upravljanja priobalnim područjem (CAMP), 2013.

Na osnovu ograničenih raspoloživih informacija, ukupno stanje biodiverziteta se može ocijeniti kao zadovoljavajuće, ali trendovi kod jednog broja vrsta i staništa na određenim lokalitetima ostaju razlog za zabrinutost. U odsustvu odgovarajućih mjera zaštite, dugotrajni pritisci koji utiču na određene komponente biodiverziteta prijete da ugroze vitalnost i stabilnost tih ekosistema kao i njihovu sposobnost da nastave sa pružanjem usluga na kojima počiva društveno-ekonomski razvoj. Priobalni, šumski i slatkovodni ekosistemi izloženi su najvećim pritiscima i u njima je zabilježeno najviše negativnih uticaja na biodiverzitet. Opadanje agrobiodiverziteta je takođe zabrinjavajuće. Visok nivo korelacije između ekonomskog razvoja, najvećih pritisaka i negativnih trendova kod nekih komponenti biodiverziteta svjedoči o nedostatku djelotvornih instrumenata za planiranje i relacijaciju privrednih aktivnosti na način koji je najmanje štetan po staništa i vrste.

2.3 Glavne prijetnje po biodiverzitet

Ekonomska ekspanzija zabilježena sredinom prošle decenije¹² dovela je do pojave niza novih i intenziviranja pojedinih postojećih pritisaka na biodiverzitet u Crnoj Gori. U pritiske spadaju: a) ubrzana urbanizacija, prvenstveno u uskom obalnom području, centralnom dijelu zemlje i oko sistema prirodnih jezera; b) povećana bespravna gradnja i razvoj u zaštićenim područjima i oko njih, u većem dijelu primorskog regiona i oko planinskih turističkih centara; c) zagađenje vodotoka iz urbanih i industrijskih izvora (npr. neprečišćene otpadne vode) i od poljoprivrede; smanjenje močvarnih područja i modifikacija vodnih tijela; d) primjeri prekomjerne eksploatacije šuma, materijala iz rječnih korita, ribljeg fonda i drugih prirodnih resursa, uključujući bespravnu sječu, lov i robolov; i e) promjene u namjeni zemljišta (uključujući konverziju poljoprivrednog zemljišta u građevinsko, napuštanje tradicionalnih načina korišćenja zemljišta kao što su ispaša i košenje, što vodi gubitku biodiverzitetom bogatih pašnjaka u višim planinskim predjelima i slično). Pritisci se nijesu smanjivali istom brzinom kao i ekonomske aktivnosti nakon krize koja je nastupila 2009. zbog nedovoljnih kontrolnih mehanizama i nastojanja da se, u nekim slučajevima, nadoknade posljedice krize korišćenjem prirodnih dobara zemlje. Kriza je takođe (negativno) uticala na finansijske kapacitete za poboljšanje zaštite i upravljanja važnim biodiverzitetom i smanjenje zagađenja iz različitih izvora.

Na osnovu rezultata monitoring programa predstavljenih u izvještajima o stanju životne sredine od 2002. do 2012. i drugih dostupnih izvora¹³, direktni pokretači gubitka biodiverziteta za ekosisteme/ najvažnije vrste staništa (kako su prepoznati u SBAP) kategorisani su u glavne grupe pritisaka i dati u tabeli 2.6.

Pregled pokazuje da su šumska, slatkovodna i priobalna staništa u posljednjih nekoliko godina izložena najvećim priticima, te da se najznačajniji pritisci javljaju u obliku promjene staništa i prekomjerene eksploatacije. Različiti izvori zagađenja takođe su generisali snažne pritiske na najugroženije komponente biodiverziteta, a posebno na slatkovodne i morske ekosisteme. Pritisci koji potiču od invazivnih vrsta i klimatskih promjena još uvijek nemaju značajniju ulogu. Međutim, to su oblasti gdje je potrebno mnogo više istraživanja da bi se bolje razumjeli uticaji i potencijalne prijetnje pošto se očekuje da će se vrsta i obim ovih pritisaka intenzivirati u budućnosti. Klimatske promjene već su doprinijele povećanim priticima na šumska, slatkovodna i priobalna staništa kroz povećanu učestalost i intenzitet šumskih požara, poplava i oluja. Broj šumskih požara i površina opožarenih područja, na primjer, u potpunosti se poklapaju sa najvećim vrijednostima prosječnih mjesečnih temperatura i malom količinom padavina zabilježenim tokom ljetnjih mjeseci 2003., 2007. - 2008., i 2011. - 2012. godine (površine područja pogođenih požarima kretale su se od manje od 100 ha 2005. godine do 49.000 ha 2011. godine i prikazane su na slici 2-2).

Karstna staništa su veoma bitna za biodiverzitet Crne Gore i obično se nalaze na visinama od oko 1.000 m (a u pojedinim područjima i na većim visinama - do 1.900 m). Karakteriše ih specifična vegetacija i posebno velika endemičnost populacije gmizavaca. U Crnoj Gori, zbog karakteristične geologije, postoji veliki broj pećina. U brojnim slučajevima pećine imaju izuzetno složenu i bogatu faunu sa mnogim endemičnim i reliktnim vrstama (posebno u grupi beskičmenjaka).

¹² Na primjer, stope rasta BDP u periodu 2006. - 2008. kretale su se od oko 7% do blizu 11%.

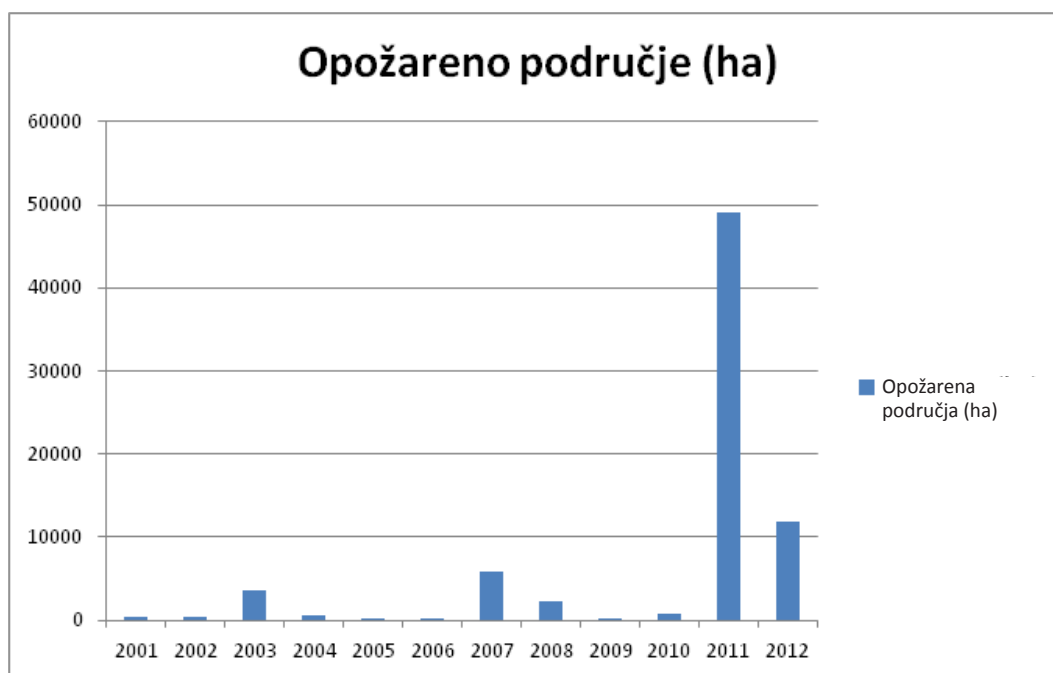
¹³ Kao što je Nacionalna komunikacija o klimatskim promjenama - Prva nacionalna komunikacija iz 2010. godine i trenutni nacrt Druge nacionalne komunikacije (iz februara 2014. godine)

Tabela 2.4: Glavni pokretači gubitka biodiverziteta u Crnoj Gori

E k o s i s t e m i / staništa	Direktni pokretači gubitka biodiverziteta (po kategorijama)				Klimatske promjene
	Promjena staništa	Prekomjerena eksploatacija	Zagađenje	Invazivne vrste	
Alpski					
	Konverzije pašnjaka u obradivo zemljište manjeg obima Zarastanje	Sječa			
Šumski	Sječa i račišćavanje na pojednim lokacijama Šumski požari Izgradnja šumskih puteva	Sječa, uključujući nedozvoljenu Nekontrolisani lov Nekontrolisano sakupljanje šumskog voća i divljih biljaka	Zagađenje vazduha Odlaganje otpada iz obližnjih rudnika i industrija	Pojedine vrste drveća i insekti/gljive štetočine	Promjene u količinama padavina, suše
Suvi pašnjaci	Urbanizacija Širenje poljoprivrede		Neregulisano odlaganje otpada (divlje deponije)		
Slatkovodni	Isušivanje i/ili zasipanje lokvi i močvarnih područja Pretjerano bujanje podvodne vegetacije Uništavanje područja za mriješćenje; mijenjanje riječnih korita i hidrologije	Ribarstvo, uključujući nelegalne metode (ribolov van dozvoljene sezone, korišćenje električnih i drugih zabranjenih uređaja, korišćenje podvodne puške, itd.) Vađenje pijeska i šljunka	Eutrofikacija Odlaganje otpada u rijeke Industrijsko zagađenje (površinskih i podzemnih voda)	Povećanje populacije alohtonih ribljih vrsta	Poplave (povećana učestalost)
Morski	Uznemiravanja zbog korišćenja morskih voda u rekreativne svrhe Strukturne promjene na morskom dnu (zbog kočarenja, upotrebe dinamita, odlaganja čvrstog otpada)	Prekomjereni izlov, nedozvoljene metode u ribarstvu (uključujući sakupljanje školjki)	Ispuštanje otpadnih voda, eutrofikacija Zagađenje od pomorskog saobraćaja Marikultura	Balastne vode, uvođenje invazivnih vrsta	

Ekosistemi / staništa	Direktni pokretači gubitka biodiverziteta (po kategorijama)				
	Promjena staništa	Prekomjerena eksploatacija	Zagađenje	Invazivne vrste	Klimatske promjene
Priobalna	Izgradnja (turistički i stambeni kapaciteti, vikendice) Izgradnja infrastrukture Erozija (zbog izmijenjenih korita prirodnih kanala za odvođenje bujica)	Eksploatacija pijeska Neregulirani lov Ispaša (lokalno)	Neregulirano odlaganje otpada (raštrkane divlje deponije) i otpadnih voda (septičke jame, direktna ispuštanja, zagađenje od poljoprivrede)		Veći intenzitet oluja i podizanje nivoa mora (što dovodi do erozije obale)
Karst	Uklanjanje vegetacije (drveća, makije) Uznemiravanje od strane posjetilaca	Sječa			Suše
Pećine	Uznemiravanje od strane posjetilaca Uklanjanje vegetacije (drveće, šiblje) Isušivanje lokvi	Neregulirano sakupljanje biljaka Neregulirani lov			
		Neovlaštena istraživanja/ ekspedicije			

Slika 22: Opožarena šumska područja 2011 – .2001. godine

Izvor: Indikatorski izvještaj, AZŽS 2013

Dublji uzroci (indirektni pokretači) smanjenja biodiverziteta povezani su sa raznim ekonomskim aktivnostima i slabostima u upravljanju/ upravi. Turizam, građevinarstvo i šumarstvo su glavni privredni sektori koji izazivaju negativne promjene zabilježene u Crnoj Gori, a za njima slijede poljoprivreda, saobraćaj i industrija.

Izgradnju turističkih kapaciteta, te stambenih i objekata za odmor, posebno u priobalnim i vrijednim prirodnim područjima u centralnim i sjevernim djelovima zemlje, pokreće velika potražnja u turizmu za nekretninama na atraktivnim lokacijama. I planska (tj. regulisana odgovarajućim prostornim planovima) i bespravna gradnja uticale su na uništavanje i degradaciju staništa, ali je bespravna gradnja nanijela veću štetu u smislu da se često odvijala u područjima sa značajnim biodiverzitetom. Izvor negativnih uticaja planirane gradnje na biodiverzitet leži u činjenici da u praksi prostorno planiranje često odgovara potrebama tržišta umjesto da se koristi kao instrument za zaštitu ekosistema i usluga koje oni pružaju. Namjena zemljišta utvrđena važećim prostornim planovima u primorskom regionu omogućila je, na primjer, planiranje pretjerano velikih površina za izgradnju novih objekata. Nedavna analiza¹⁴ je pokazala da bi definisana građevinska područja u primorskim opštinama bila dovoljna za smještaj dodatne populacije od 600-800.000 ljudi (u odnosu na postojećih 150.000), kao i za više nego dupliranje turističkih kapaciteta u odnosu na postojeće, često na štetu područja sa vrijednim biodiverzitetom. Kontrola urbanizacije i povezanog razvoja infrastrukture (kroz odgovarajuće politike namjene zemljišta, poboljšanja sistema prostornog planiranja, sprovođenje relevantnih propisa i zaustavljanje bespravne gradnje) je i dalje ključni prioritet za rješavanje suštinskih uzroka gubitka biodiverziteta u Crnoj Gori.

Neophodna su takođe i poboljšanja u upravljanju šumskim i vodnim resursima kako bi se riješili uzroci prekomjerne i/ ili nekontrolisane eksploatacije, uključujući težnje za ostvarivanjem brzog profita u privatnom sektoru, nedovoljne kapacitete za sprovođenje propisa, nedostatak informacija i znanja o održivom korišćenju prirodnih resursa, itd. Rezultati monitoring programa proteklih godina pokazali su da su nelegalni ribolov i lov i dalje izvor

14 Analiza opšte ranjivosti, Program upravljanja priobalnim područjem (CAMP), 2013.

značajnih pritisaka na određene populacije riba i ptica, često u područjima zaštićenim na nacionalnom nivou i/ ili u područjima od međunarodnog značaja, kao što su rijeka Tara, Skadarsko jezero, Velika plaža kod Ulcinja i druga. Neadekvatna primjena propisa u oblasti lova i robolova na taj način i dalje ostaje jedan od važnih dubljih uzroka gubitka biodiverziteta. Slabosti u upravljanju zaštićenim područjima (uključujući nedovoljna finansijska sredstva, tehničke i kadrovske kapacitete) i nizak prioritet koji ova oblast ima u odlučivanju takođe dovode do pojave niza pritisaka koji rezultiraju negativnim trendovima u biodiverzitetu.

Još jedan skup indirektnih pokretača gubitka biodiverziteta povezan je sa zagađenjem. Upravljanje komunalnim otpadom i otpadnim vodama, kao i kontrola zagađenja iz industrije i saobraćaja moraju se značajno poboljšati da bi se izbjegli budući gubici biodiverziteta, posebno kod slatkovodnih, morskih i šumskih ekosistema. Manje od petine (18%) sakupljenih komunalnih otpadnih voda se trenutno prečišćava prije ispuštanja u prirodne prijemnike, dok se nekih 40% proizvedenog komunalnog otpada odlaže na regulisane deponije¹⁵. Proizvodnja energije i rudarstvo su grane sa intenzivnim emisijama i utiču na velike površine zemljišta, dok se otpad (šljaka i pepeo, rudarska jalovina) koji nastane ovim aktivnostima, po pravilu, odlaže na neodgovarajući način. Pomorski saobraćaj značajno doprinosi pritiscima na morske ekosisteme. Poljoprivreda, generalno, nije značajan zagađivač, ali u pojedinim područjima procjeđivanje zagađenja od poljoprivrede kroz zemljište i upotreba pesticida predstavljaju prijetnju biodiverzitetu i moraju se riješavati na odgovarajući način. Prema Indikatorskom izvještaju AZŽS za 2013. godinu, zabilježen je trend povećanja upotrebe pesticida tokom posljednje decenije. Što se tiče korišćenja mineralnih đubriva, količine značajno variraju iz godine u godinu, ali je i u tom dijelu evidentan rastući trend.

Generalno govoreći, jedan od glavnih uzroka koji leži u osnovi direktnih pritisaka na biodiverzitet i jedan od ključnih razloga za nedovoljan napredak u primjeni mjera za njihovu kontrolu je niska svijest na svim nivoima (od donosioca odluka do građana) i sa njom povezan nizak stepen prioriteta koji se daje zaštiti biodiverziteta. Nedostatak podataka i na njima utemeljenog donošenja odluka kao i nedovoljan nivo koordinacije i saradnje među različitim sektorima/ djelovima administracije takođe spadaju u kategoriju dubljih uzorka negativnih trendova kod biodiverziteta u Crnoj Gori.

2.4 Uticaji smanjenja biodiverziteta i vitalnosti ekosistema na dobrobit ljudi

Do sada nije bilo pokušaja da se detaljno procijene uticaji smanjenja biodiverziteta na usluge koje pružaju ekosistemi i da se izraze u ekonomskim kategorijama. Postoje međutim mišljenja stručnjaka i posredni dokazi koji govore da smanjenje biodiverziteta već ima osjetan uticaj na pružanje usluga ekosistema i na povezane kulturne i socio-ekonomske koristi, kako i da bi potencijalni budući gubici mogli biti značajni. Smanjenje biološke raznovrsnosti i usluga ekosistema, ukoliko bi takav trend preovladao, ozbiljno bi umanjili izgled Crne Gore da postigne dugoročne ciljeve pametnog, održivog i ravnopravnog razvoja¹⁶.

Zbog intenzivne sječe i uklanjanja niske vegetacije u pojedinim područjima zemlje došlo je do pogoršanja procesa erozije. U kombinaciji sa prekomjerenom eksploatacijom materijala iz riječnih tokova (i uticajima klimatskih promjena), to je rezultiralo češćim i snažnijim

15 Izvori: Izvještaj o milenijumskim razvojnim ciljevima 2010 – 2013 nacr Nacionalne strategije za upravljanje otpadom

16 Koji su definisani nekim ključnim državnim strategijama i planovima, uključujući Nacionalnu strategiju održivog razvoja (2007), Pravece razvoja Crne Gore 2013-2016 (nacionalni razvojni plan) i druge.

poplavama. Bujice karakteristične za planinske rijeke na sjeveru zemlje nanijele su značajnu štetu infrastrukturi, imovini i poljoprivrednom zemljištu, što je stvorilo teškoće za brojne lokalne zajednice. Poplave često pogađaju najosjetljivije segmente stanovništva. Kao što smo ranije naveli, šteta od poplava 2010. godine (jedna od najtežih poplava posljednjih godina) procijenjena je na više od 40 miliona eura.

Još jedan primjer je smanjenje ribljeg fonda (kao posljedica prekomjerenog izlova i/ ili nedozvoljenih metoda ribolova, zagađenja, ugrožavanja mrijestilišta) koje negativno utiče na tradicionalne aktivnosti i život lokalnih zajednica oko Skadarskog jezera. Na primorju, uništenje određenih staništa i uklanjanje vegetacije zbog izgradnje su intenzivirali procese erozije što cijelo područje čini osjetljivijim na prirodne nepogode. Zapriječeni i/ ili izmijenjeni vodotoci, koji su nekada kanalisali bujice u more, imaju sličan efekat (intenziviranje erozije).

Degradacija pojedinih djelova šuma koja se sada odvija će, dugoročno, umanjiti vitalnost ovih ekosistema i u kombinaciji sa klimatskim promjenama može značajno ugroziti potencijal za razvoj održivog sektora šumarstva. Ako se pogodnosti i rekreativne usluge koje pruža niz ekosistema ne sačuvaju na sadašnjem nivou ili se ne unaprijede, privlačnost zemlje za turizam (kao jedne od najvažnijih privrednih grana) biće značajno umanjena. Kao što se navodi u poglavlju 2.1, gubici zbog nedovoljnih ulaganja u upravljanje zaštićenim područjima u sljedećih 25 godina mogli bi da budu značajni (više od 30 miliona eura godišnje).

3.1 Opšti i kvantifikovani ciljevi u oblasti biodiverziteta u Crnoj Gori

Nacionalni ciljevi za biodiverzitet su tokom protekle decenije formulisani u odnosu na planove za povećanje površine i unapređenje upravljanja zaštićenim područjima, uključujući poboljšanu reprezentativnost sistema zaštićenih područja. U Nacionalnoj strategiji održivog razvoja (NSOR iz 2007. godine) su, na primjer, utvrđeni sljedeći ciljevi: a) zaštititi 10% teritorije i najmanje 10% obalne zone do 2009. godine; b) uspostaviti efikasan sistem za upravljanje zaštićenim područjima prirode; i c) poboljšati zakonodavni okvir, jačati ljudske resurse i razvijati djelotvoran sistem za monitoring biodiverziteta. NSOR se trenutno ažurira, što predstavlja priliku da se u ovaj krovni dokument unesu inovirani ciljevi biodiverziteta za period do 2020.

Ciljevi koji su utvrđeni NSOR-om potvrđeni su i dodatno razrađeni Nacionalnom strategijom biodiverziteta sa akcionim planom (NSBAP ili SBAP) koja je usvojena 2010. godine i koja se odnosi na period do 2015. Pored razmatranja nacionalnih prioriteta, ciljevi NSBAP definirani su na način da podrže implementaciju Konvencije (UNCBD) i Strateškog plana iz 2002. godine. Skup dugoročnih i operativnih ciljeva formulisanih u okviru SBAP je tako u velikoj mjeri usaglašen sa CBD, njenim tematskim oblastima rada i međusektorskim pitanjima. Dugoročni ciljevi NSBAP odnose se na sljedeće:

- zaštitu i unapređenje svih komponenti biološkog diverziteta, njihovo održivo korišćenje i pravednu raspodjelu koristi od upotrebe genetskih resursa (zaštita i održivo korišćenje biodiverziteta izdvojeni su kao prioritetni ciljevi do 2015.);
- vezano za tematske oblasti CBD, prioriteta prepoznati u SBAP-u odnosili su se na: a) *šumski biodiverzitet*, b) *slatkovodni biodiverzitet*, c) *morski i obalni biodiverzitet*, i d) *planinski biodiverzitet*;
- *što se tiče* međusektorskih pitanja, dugoročni ciljevi SBAP bili su prvenstveno povezani sa a) zaštićenim područjima, b) održivim korišćenjem biodiverziteta, c) ekosistemskim pristupom, d) turizmom i zaštitom biološkog diverziteta, d) prostornim planiranjem i biodiverzitetom, i e) procjenom uticaja.

Prepoznati su i sljedeći operativni ciljevi:

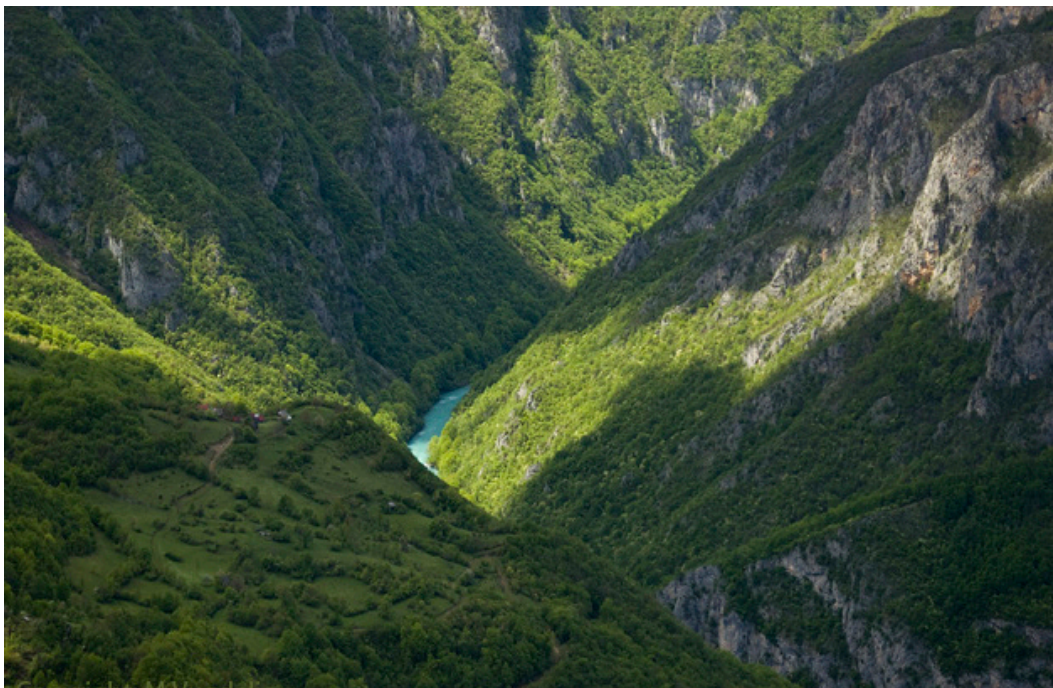
1. razviti odgovarajuće aktivnosti i mjere za identifikaciju, zaštitu i unapređivanje svih komponenti biološkog diverziteta, kako *in situ*, tako i *ex situ*;
2. razviti odgovarajuće aktivnosti i mjere za eliminisanje i/ ili ublažavanje negativnih uticaja na biološki diverzitet;
3. primjeniti odgovarajuće indikatore za praćenje progressa u primjeni ciljeva i sprovođenju mjera i aktivnosti utvrđenih Strategijom;
4. obezbijediti izdvajanje odgovarajućih finansijskih sredstava za sprovođenje NSBAP;
5. obezbijediti transponovanje i primjenu EU direktiva i propisa koji se odnose na prirodna staništa i divlje vrste;

6. obezbijediti organizaciono prilagođavanje i kadrovska jačanje institucija odgovornih za zaštitu biodiverziteta/ prirode, kako bi mogle da a) sprovede odgovarajuće zakonske propise, b) realizuju obaveze iz procesa pristupanja EU, i c) realizuju obaveze utvrđene SBAP;
7. podsticati unapređivanje formalnih i neformalnih vidova obrazovanja o biološkom diverzitetu i učešće javnosti u odlučivanju.

Ciljevi NSOR i NSBAP o proširenju sistema ZP na 10% za kopnene i zaštitu 10% morskih i obalnih ekosistema biće ažurirani kako bi reflektovali međunarodne (kao što su ciljevi CBD do 2020. godine) i obaveze iz procesa pristupanja EU. Proces ažuriranja NSBAP iz 2010. godine koji je u toku (a očekuje se da će biti završen do kraja 2014.) omogućiće punu integraciju Aiči ciljeva za biodiverzitet u nacionalni strateški okvir i usklađivanje sa Strateškim planom za biodiverzitet 2011-2020. Još jedan važan aspekt utvrđivanja nacionalnih ciljeva za biodiverzitet je ambicija zemlje da se pridruži EU. Pošto je Crna Gora stekla status zemlje kandidata i kako se približava otvaranje pregovora o zaštiti životne sredine i prirode, pristupanje EU se javlja kao ključni pokretački faktor (posebno) za zakonska i institucionalna poboljšanja u oblasti zaštite biodiverziteta i zaštite određenih staništa i vrsta. Cilj EU je da se do 2020. zaustavi gubitak biodiverziteta i degradacija usluga ekosistema i, koliko je to moguće, obezbijedi njihova obnova.

3.2 Ažuriranje NSBAP

Revizija NSBAP iz 2010. je otpočela, a nedavno je objavljen nacrt ažurirane SBAP koji će ići na konsultacije. Formulisanje nacionalnih ciljeva u nacrtu ažurirane SBAP urađeno je u skladu sa smjernicama Desete COP (Konferencije država potpisnica UNCBD) i Aiči ciljevima. Ciljevi su takođe usaglašeni sa Strategijom biodiverziteta EU. Prilagođavanjem Aiči ciljeva nacionalnom kontekstu predloženo je ukupno 17 nacionalnih operativnih ciljeva (struktuiranih oko pet strateških ciljeva) zajedno sa pokazateljima za praćenje ostvarenog napretka. Neki od predloženih pokazatelja već su dostupni dok će za dobijanje drugih biti potrebno da se sakupe dodatni podaci. Revidirana SBAP je snažno usmjerena na značaj ekosistema i usluga koje pružaju za održivi ekonomski razvoj, kao i na korišćenje odgovarajućih podsticaja da bi se postigli ciljevi biodiverziteta. Pregled strateških i operativnih ciljeva predloženih u okviru revidirane SBAP (nacrt iz decembra 2013) dat je u okviru 3-1.

Okvir 31: Ciljevi revidirane SBAP

Strateški ciljevi	Operativni ciljevi
<p>Riješavati osnovne uzroke gubitka biodiverziteta njegovim integriranjem u sve strukture državne i lokalne uprave i društva</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Podići svijest i razumijevanje javnosti o biodiverzitetu i vrijednostima usluga ekosistema (edukacija i razmjena informacija) 2. Vrijednost biodiverziteta i usluga ekosistema je integrisana u nacionalne i lokalne razvojne strategije (uključujući Nacionalnu strategiju održivog razvoja, strategije za šumarstvo, ruralni razvoj, energetiku i turizam, kao i druge) i, po potrebi, u sisteme računovodstva i izvještavanja 3. Izbjegavati subvencije koje su štetne po biodiverzitet i promovirati održivo korišćenje zemljišta i prirodnih resursa kroz primjenu pozitivnih podsticaja (kao što su ekološki porezi i takse, plaćanja za usluge ekosistema, građevinske dozvole kojima se može trgovati, sertifikacija i označavanje, zeleno finansiranje i fondovi, itd.) 4. Obezbijediti povećanje obima održive proizvodnje i potrošnje
<p>Smanjiti direktne pritiske na biodiverzitet i promovirati održivo korišćenje</p>	<ol style="list-style-type: none"> 5. Smanjiti pritiske koji potiču od korišćenja zemljišta (regulirati potencijalne industrijske projekte koji mogu uticati na ekosisteme; promovirati održivo korišćenje poljoprivrednog zemljišta i upravljanja šumama) 6. Smanjiti zagađenje voda (uključujući višak hranjivih materija i eutrofikaciju) i vazduha; obezbijediti zaštitu "vrućih tačaka" biodiverziteta od zagađenja 7. Identifikovati invazivne vrste i puteve njihovog unošenja
<p>Unaprijediti stanje biodiverziteta očuvanjem ekosistema, vrsta i genetskog diverziteta</p>	<ol style="list-style-type: none"> 8. Povećati udio zaštićenih područja na 17% 9. Usvojiti neophodne mjere za ugrožene vrste 10. Obezbijediti i održati genetsku raznovrsnost biljaka koje se uzgajaju i domaćih životinja
<p>Unaprijediti koristi od biodiverziteta i usluga ekosistema za sve</p>	<ol style="list-style-type: none"> 11. Zaštititi i poboljšati korišćenje usluga ekosistema, naročito kroz integralno upravljanje riječnim slivovima i integralno upravljanje šumama 12. Zaštititi i obnoviti ekosisteme i njihove usluge da bi se doprinijelo ublažavanju klimatskih promjena i prilagođavanju 13. Protokol iz Nagoje o pristupu genetskim resursima i pravičnoj i ravnomjernoj podjeli koristi koje nastaju njihovom upotrebom je stupio na snagu i primjenjuje se u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom
<p>Poboljšati implementaciju kroz participativno planiranje, upravljanje znanjem i izgradnju kapaciteta</p>	<ol style="list-style-type: none"> 14. Poboljšati horizontalnu saradnju i koordinaciju između sektora vezano za NSBAP; unijeti ciljeve i pokazatelje NSBAP u druge relevantne nacionalne strategije 15. Poboljšati vertikalnu koordinaciju i razmjenu sa lokalnim samoupravama kako bi se obezbijedila realizacija SBAP na lokalnom nivou 16. Znanje o biodiverzitetu, njegovim vrijednostima, funkcionisanju, stanju i trendovima se u velikoj mjeri razmjenjuje i prenosi 17. Mobilizacija sredstava za realizaciju NSBAP (različiti izvori, uključujući finansiranje iz javnih izvora kroz druge sektorske strategije i akcione planove, kao i finansiranje iz privatnih izvora)

Izvor: Revidirana SBAP 2014 – 2020 (nacrt iz decembra 2013. godine)

Novi skup ciljeva u velikoj mjeri odgovara dominantnim pritiscima i osnovnim uzrocima opadanja biodiverziteta i, uz određena unapređenja, predstavljaće solidan okvir za postizanje neophodnih poboljšanja i ispunjavanje međunarodnih obaveza u zaštiti biodiverziteta.

Integriranje biodiverziteta u sektorske politike, koje je bilo jedna od centralnih tema SBAP iz 2010. godine, i u revidiranom dokumentu ima važno mjesto. Od usvajanja prve SBAP postignut je umjeren uspjeh po ovom pitanju (detalje vidjeti u poglavljima 3.4 i 3.5), pa se revidirana SBAP oslanja na niz mjera koje treba da obezbijede dalji napredak sa integriranjem biodiverziteta. Tu spadaju mapiranje i procjena vrijednosti biodiverziteta/ ekosistema na nacionalnom nivou i za prioritete sektore, prilagođavanje sistema nacionalnih računa kako bi se omogućilo uvođenje vrijednosti biodiverziteta u mjere ekonomskog uspjeha (kao što je BDP), poboljšanje međusektorske koordinacije (kroz formiranje višesektorske radne grupe ili odbora za koordinaciju realizacije SBAP) i izdvajanje sredstava za zaštitu biodiverziteta kroz sektorske budžete (budžete ostalih ministarstava, pored onog odgovornog za životnu sredinu). Nacionalni savjet za održivi razvoj služio je kao mehanizam koordinacije za realizaciju SBAP iz 2010. godine i bio je djelimično djelotvoran u tom poslu.

U ostala poboljšanja i nove pristupe uvedene nacrtom revidirane NSBAP spadaju poklanjanje veće pažnje potencijalu tržišnih instrumenata u rješavanju najvažnijih uzroka gubitka biodiverziteta i sveobuhvatniji pokušaj da se kontroliše zagađenje kao vid direktnog pritiska na biodiverzitet. Veća pažnja poklonjena je i agrobiodiverzitetu, tj. očuvanju genetske raznovrsnosti uzgajanih biljaka i domaćih životinja, kao i primjeni instrumenata koji će obezbijediti pristup genetskim resursima i pravičnu raspodjelu koristi (ratifikacija i primjena Protokola iz Nagoje). U skladu sa Aiči ciljevima, nacionalni cilj o udjelu zaštićenih područja postavljen je na 17% do 2020. godine.

3.3 Aktivnosti preduzete da se implementira Konvencija

Niz aktivnosti je preduzet u periodu od 2010. godine u cilju implementacije SBAP, a time i Konvencije. Pošto konkretne evaluacije¹⁷ uticaja sprovedenih politika i mjera nijesu dostupne, a praćenje stanja biodiverziteta ima nedostataka, nije jednostavno povezati ishode u oblasti biodiverziteta sa određenim sprovedenim aktivnostima. Povezanost negativnih trendova i slabe primjene određenih propisa se, međutim, lakše uočava i može se potkrijepiti rezultatima monitoring programa, mišljenjima stručnjaka i sl. O ovim vezama (i njihovim implikacijama za dobrobit ljudi) bilo je riječi u poglavljima 2.2 – 2.4.

Aktivnosti preduzete u protekle tri godine (2011 – 2013) na realizaciji UNCBD na nacionalnom nivou mogu se, generalno govoreći, grupisati u sljedeće kategorije:

1. Poboljšanja zakonskog i institucionalnog okvira (razvoj kapaciteta);
 2. Identifikacija i procjena pojedinih staništa kako bi se omogućilo širenje sistema zaštićenih područja; i
 3. Napori na integriranju biodiverziteta i poboljšanju dostupnosti baznih podataka kako bi se obezbijedilo da adekvatne mjere zaštite biodiverziteta budu dio različitih sektorskih planova i projekata;
1. Poboljšanja relevantnih zakonskih propisa, uključujući izmjene i dopune Zakona o zaštiti prirode (Službeni list RCG 51/08 i 64/13), prijedlog novog Zakona o nacionalnim parkovima i donošenje relevantnih podzakonskih akata (za sprovođenje okvirnih za-

¹⁷ Npr. studije koje bi analizirale uticaje primjene određenih zakonskih propisa, politika ili planova na stanje i trendove biodiverziteta.

konskih propisa), uglavnom su motivisana usklađivanjem sa pravnom tekovinom EU u oblasti zaštite prirode. Zakonski propisi u oblasti zaštite prirode, uključujući najnovije promjene, ukazuju na visok stepen transponovanja i Direktive o pticama (83%) i one o staništima (93%)¹⁸. Međutim, neke ključne odredbe kao i funkcionalne veze još uvijek nijesu prenesene u nacionalno zakonodavstvo, a puna implementacija zahtjeva propisanih ovim direktivama nije moguća prije sveobuhvatne terenske procjene staništa, flore i faune. Izmjene i dopune Zakona o zaštiti prirode obezbijediće zakonsku osnovu za usvajanje podzakonskih akata kojima će se transponovati preostale odredbe Direktive o staništima. Što se tiče implementacionih mjera, utvrđeno je 13 IBA lokaliteta, pripremljen je nacrt kataloga o vrstama staništa, a ubrzavaju se i pripreme za uspostavljanje Natura 2000. Kroz prijedlog novog Zakona o nacionalnim parkovima uvedene su odredbe kojima se uređuje plaćanje za usluge ekosistema. Zakonodavne promjene podržane su inicijativama koje se realizuju u okviru projekta GEF/ UNDP *Uspostavljanje finansijske održivosti zaštićenih područja u Crnoj Gori*, koji će kao probnu aktivnost pokrenuti šemu plaćanja za Nacionalni park Durmitor (aktivnosti su u toku, a završetak šeme plaćanja usluga ekosistema se očekuje tokom 2014. godine). Aktivnosti na ratifikaciji Protokola iz Nagoje su u toku.

Što se tiče institucionalne organizacije, ključne nadležnosti nijesu se mijenjale u proteklom periodu i Ministarstvo održivog razvoja i turizma (MORT), Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Agencija za zaštitu životne sredine (AZŽS) i Javno preduzeće Nacionalni parkovi (sa organizacionim jedinicama odgovornim za upravljanje u 5 nacionalnih parkova) su glavni upravni organi zaduženi za zaštitu biodiverziteta. Institucionalne promjene do kojih je nedavno došlo obuhvataju pripajanje Zavoda za zaštitu prirode Agenciji za zaštitu životne sredine i odluku da se sve inspekcije (koje su ranije djelovale u okviru nadležnih ministarstava) objedine u jednu instituciju - Upravu za inspeksijske poslove. Ostaje da djelotvornost ovih promjena bude provjerena u praksi. Poslove koordinacije i integracije politika obavlja Nacionalni savjet za održivi razvoj koji trenutno prolazi kroz promjene. Jedna od radnih grupa novog Savjeta bavi se konkretno održivim upravljanjem resursima.

Više aktivnosti na edukaciji, komunikaciji i podizanju svijesti je takođe sprovedeno od 2010. kako bi se ojačao opšti okvir za zaštitu biodiverziteta (detalje vidjeti u poglavlju 3.5 i Dodatku 3). Takođe se radilo na izgradnji kapaciteta i uloženi su naponi da se poboljša uključenost zainteresovanih strana, mada u nedovoljnoj mjeri. Najslabija karika u stvaranju povoljnog pravnog i institucionalnog okvira za implementaciju SBAP/ Konvencije je mobilizacija neophodnih resursa. Nedovoljno znanje i svijest javnosti, kapaciteti i finansiranje i dalje su glavne prepreke u implementaciji.

2. Ocjena vrijednosti više morskih lokaliteta i opravdanosti njihove zaštite (proglašenje ZMP) završena je 2011. godine pri čemu su preporučeni različiti režimi zaštite za različite lokalitete (detalje vidjeti u okviru 3-1). U sklopu projekta čiji je cilj uspostavljanje ZMP na lokalitetu Katič blizu Petrovca (projekat koji podržava italijansko Ministarstvo kopna, mora i životne sredine), u periodu 2011-2013 sprovedeno je nekoliko aktivnosti, uključujući promovisanje, uključivanje zainteresovanih strana, ispitivanje karakteristika područja iz ugla zaštite, monitoring i izgradnju kapaciteta za buduće upravljače. Studija izvodljivosti o mogućem ZMP kod Platamuna je u fazi izrade. Što se tiče kopnenih ekosistema, studije za proglašenje zaštićenih područja su završene za Pivu i Komove (predloženi su regionalni parkovi). Studija izvodljivosti za izmjenu granice Nacionalnog parka Durmitor takođe je završena. Sve ove aktivnosti doprinijele su sprovođenju Programa rada Konvencije koji se odnosi na šume, planine i morske i obalne ekosisteme, kao i na zaštićena područja.

¹⁸ Projekat ECRAN koji realizuje konzorcijum predvođen Human Dynamics-om, *Praćenje transponovanja i primjene pravne tekovine EU iz oblasti zaštite životne sredine i klimatskih promjena: Osmi izvještaj o napretku u Crnoj Gori*, 8. april 2012. - mart 2013.

UNEP/MAP je preko Centra regionalnih aktivnosti za posebno zaštićena područja (RAC SPA) podržao sprovođenje terenskog istraživanja o biodiverzitetu mora (bentoske i riblje zajednice) u cilju identifikovanja potencijalnih zaštićenih morskih područja (ZMP) u Crnoj Gori. Ispitivanja su završena 2011. godine i obuhvatila su više od 20 lokaliteta duž cijele obale. Na osnovu utvrđenih staništa i bentoskih i ribljih zajednica od značaja za zaštitu, date su sljedeće preporuke:

Zaštita sa aspekta ribarstva: Platamuni (od Rta Platamuni do Rta Žukovac) i Seka Albaneze (kako bi se omogućila obnova ribljeg fonda preporučuje se uspostavljanje dvije ili tri zone zabranjenog ribolova);

- Sprečavanje uznemiravanja usljed ronjenja i turizma: područje blizu Petrovca (ostrvo Katič i Dubovica);
- Zaštita koralnih grebena i zajednice sunđera u Bokokotorskom zalivu uspostavljanjem mikrozervata da bi se zajednice zaštitile od mehaničkih oštećenja;
- Zaštita područja od Rta Mendra (svetionik) do Starog Ulcinja i to uspostavljanjem zaštićenog morskog područja;
- Za ostrvo Sveti Nikola i Mamulu potrebna su dodatna ispitivanja.

Izvor: Informacija o stanju životne sredine 2011.

U predstojećem periodu potrebne su intenzivne aktivnosti da se ubrza proglašenje novih ZP i obezbijedi puna adekvatnost sistema ZP u smislu obuhvatanja važnih staništa i vrsta, uključujući i ona od značaja za Evropsku zajednicu (Natura 2000). Ovo je posebno značajno u kontekstu novih predloženih ciljeva (prema revidiranoj SBAP) za širenje zaštićenih područja na 17% teritorije do 2020.

3. Aktivnosti na integrisanju biodiverziteta koje su realizovane u protekle tri godine uglavnom su se odnosile na poboljšanje sistema procjene uticaja (iako je određen broj slabosti i dalje prisutan), identifikaciju i razradu opcija za razvoj ekoturizma, završetak Nacionalne inventure šuma (i drugih strateških dokumenata u šumarstvu), integrisanje pitanja biodiverziteta u planove za razvoj saobraćaja i slično. Vrijedi pomenuti i pripremu studija i baznih podataka za obezbjeđivanje odgovarajuće zaštite obalnog biodiverziteta, gdje je posebno značajan primjer analize ranjivosti urađene kroz Program upravljanja priobalnim područjem kako bi se podržala priprema prostornog plana za primorje. Takođe su preduzete aktivnosti na poboljšanju dostupnosti baznih podataka o biodiverzitetu u slučajevima planiranja velikih kapaciteta za proizvodnju energije (hidroelektrane na rijeci Morači). Program praćenja biodiverziteta koji je realizovan 2011. godine imao je najširi obuhvat u posljednjih nekoliko godina (pokrio je ukupno 22 lokaliteta sa značajnim staništima i vrstama), a doprinio je i poboljšanju baznih podataka. U pogledu implementacije Konvencije, preduzete aktivnosti bile su najmanje uspješne kod primjene ekosistemskog pristupa koji, uz određene izuzetke, nije u značajnijoj mjeri uveden ili prihvaćen i integrisan u sektorske planove i programe. Mehanizmi za promovisanje opštih informacija, edukaciju i konsultovanje javnosti prije odobravanja projekata koji mogu uticati na zaštićena područja se unapređuju.

Aktivnosti su preduzete i na revidiranju SBAP i usaglašavanju nacionalnih ciljeva sa Strateškim planom za biodiverzitet 2011-2020 i Aiči ciljevima, kao i na izradi Petog nacionalnog izvještaja (uz podršku iz GEF/ UNDP sredstava).

3.4 Djelotvornost integrisanja biodiverziteta u relevantne sektorske i međusektorske strategije, planove i programe

Biodiverzitetu je dato istaknuto mjesto u međusektorskim planovima i strategijama, uključujući NSOR i noviji nacionalni plan razvoja - *Pravci razvoja Crne Gore 2013 – 2016* (PRCG)¹⁹. U PRCG su utvrđeni prioriteti i mjere za 18 oblasti koje su neophodne da bi se ostvario pametan, održiv i inkluzivan rast (referenca na EU strategiju *Evropa 2020*), pri čemu je posebna pažnja posvećena razvoju zelene ekonomije. Oblasti politika obrađene u PRCG i sa njima povezani ciljevi od interesa za biodiverzitet su:

- Energetika: zadovoljenje potreba za energijom uz minimizaciju troškova i uticaja na životnu sredinu; povećana energetska efikasnost, unaprijeđena sigurnost i kvalitet snabdijevanja električnom energijom.
- Poljoprivreda i ruralni razvoj: održivo upravljanje resursima, stabilno i bezbjedno snabdijevanje hranom, bolji životni standard stanovnika u ruralnim krajevima.
- Šumarstvo: efikasnije korišćenje šumskih resursa, obezbjeđivanje dugoročne otpornosti i produktivnosti šuma.
- Životna sredina: zaštita prirode i biodiverziteta, minimizacija zagađenja vazduha, zaštita kvaliteta vode.

Kada su u pitanju pojedinačni sektori, pregled realizacije SBAP (poglavlje 3.5) i drugih izvora vodi do zaključka da je najmanje uspjeha kod integrisanja biodiverziteta postignuto u sektoru energetike i prostornom planiranju. Strategija razvoja energetike (usvojeni dokument, kao i nacrt ažurirane strategije) i prostorni planovi za izgradnju velikih energetskih postrojenja nijesu bili uspješni u obezbjeđivanju adekvatne procjene značajnog biodiverziteta pri predlaganju razvojni energetskih projekta. To se posebno odnosi na planirano korišćenje hidroenergetskog potencijala. Detaljni prostorni planovi u primorskom regionu su namijenili ogromne djelove prostora za izgradnju a da nijesu posvetili dužnu pažnju razmatranju uticaja koje bi intenzivna urbanizacija mogla da ima na vrijedne obalne ekosisteme. Integrisanje biodiverziteta u strategije koje se odnose na ribarstvo i lov nije zadovoljavajuće i u velikoj mjeri je otežano nedostatkom pouzdanih baznih podataka. Planiranje i upravljanje vodnim resursima takođe karakteriše slaba integracija zahtjeva za zaštitom biodiverziteta (primjer je izdavanje koncesija za veđenje materijala iz riječnih korita).

U sektoru saobraćaja, u odnosu na raniju praksu primjećuje se značajan napredak (procjene uticaja za rekonstrukciju ili širenje saobraćajne infrastrukture). Međutim, još puno toga preostaje da se uradi da se na adekvatan način pristupi rješavanju negativnih uticaja saobraćaja na biodiverzitet, posebno kod morskih ekosistema. Mjere za zaštitu sorti autohtonih biljaka i životinja su integrisane u relevantne poljoprivredne planove i programe, ali je njihovu primjenu potrebno unaprijediti, a isto se odnosi i na mjere za kontrolu zagađenja iz poljoprivrede. Najveći napredak sa integracijom biodiverziteta ostvaren je u sektorima turizma i šumarstva, ali su poboljšanja vidljivija više na strateškom nego na operativnom nivou. Još uvijek postoje brojni primjeri planskog razvoja turističkih kapaciteta i širenje eksploatacije šuma na štetu dragocjenog biodiverziteta tamo gdje nedostaju efikasni mehanizmi rješavanja konflikata.

¹⁹ Smanjenje siromaštva i pitanja jednakosti razmatraju se u različitim krovim dokumentima (kao što je PRCG), pošto ne postoji strategija smanjenja siromaštva *per se*. Smanjenje siromaštva je takođe predmet djelovanja kod implementacije Milenijumskih razvojnih ciljeva na nacionalnom nivou. Prema posljednjem izvještaju o Milenijumskim razvojnim ciljevima (objavljenom 2013. godine), stopa siromaštva značajno je porasla 2010. i 2011. godine u odnosu na najniže nivoe zabilježene 2008. godine. Sa 9,3% stanovništva Crne Gore koje je 2011. živjelo ispod linije siromaštva, zemlja je bila prilično daleko od postizanja milenijumskog cilja (stopa siromaštva od 5,6%) do 2015. godine.

Kao što je ranije navedeno, bespravne/ nedozvoljene aktivnosti u građevinarstvu, šumarstvu, upravljanju vodama, lovu i ribarstvu podrivaju neke od rezultata ostvarenih integriranjem biodiverziteta u sektorske politike i planove upravljanja.

Glavni instrumenti koji se koriste za integraciju su procjene uticaja – na nivou strategija i planova (strateške procjene uticaja) i na nivou projekata (procjene uticaja na životnu sredinu). Iako je evidentan uzlazni trend kad je riječ o kvalitetu procjena i povezanih procesa (uključujući učešće javnosti) i dalje je prisutan određeni broj slabosti koje umanjuju potencijal ovih instrumenata da osiguraju adekvatne procjene uticaja i identifikaciju prikladnih mjera zaštite. Slabosti se uglavnom odnose na nedostatak podataka o biodiverzitetu, nedovoljne kapacitete kako ljudi i organizacija koji vrše procjene tako i kod nadležnih organa, te nerazmatranje odnosno neadekvatno razmatranje i integriranje komentara i sugestija koje daju različiti akteri. Potencijal prostornog planiranja da služi kao instrument za integriranje biodiverziteta po pravilu nije iskorišćen. Ekosistemski pristup se rijetko razmatra prilikom izrade sektorskih politika i planova.

Preliminarna identifikacija staništa i vrsta za koje je izgledno da će biti izložene najvećim pritiscima usljed klimatskih promjena (npr. karstna staništa, reptili i vodozemci) sprovedena je u okviru Prve nacionalne komunikacije prema UNFCCC (iz 2010. godine). Identifikovan je takođe cijeli niz mogućih uticaja na različite komponente biodiverziteta. Druga nacionalna komunikacija (nacrt iz februara 2014.) nije obuhvatila dalju analizu osjetljivosti biodiverziteta na klimatske promjene, ali sadrži izuzetno relevantne informacije (o mogućim promjenama u količini padavina, temperaturama, itd.) za planiranje mjera zaštite biodiverziteta u kontekstu klimatskih promjena. Kao što je pomenuto ranije, šume predstavljaju značajno skladište ugljenika i zbog toga su značajne za ublažavanje klimatskih promjena (kao i za mjere prilagođavanja). Potrebno je uložiti dodatne napore da se identifikuju i iskoriste sinergije kako bi se potpomogla implementacija konvencija o biodiverzitetu i klimatskim promjenama na nacionalnom nivou. Implementacija UNCCD (Konvencija Ujedinjenih nacija o borbi protiv dezertifikacije) je u ranoj fazi jer je GEF/ UNEP projekat čiji je cilj podrška izradi Nacionalnog akcionog programa za zaštitu zemljišta (u skladu sa desetogodišnjom strategijom da se unaprijedi implementacija UNCCD) odobren prošle godine. Taj proces biće prilika da se identifikuju i dodatno razviju sinergetske mjere između tri konvencije UN.

3.5 Napredak u realizaciji NSBAP iz 2010. godine

Akcioni plan Nacionalne strategije biodiverziteta 2010-2015 sadrži 54 mjere i aktivnosti grupisane oko sedam tema koje korespondiraju sa ključnim izazovima utvrđenim u procesu izrade SBAP. Na osnovu redovnih godišnjih izvještaja (a posebno Trećeg godišnjeg izvještaja koji je Agencija za zaštitu životne sredine objavila u novembru 2013.), drugih raspoloživih izvora i konsultacija, napravljena je procjena obima u kojem je Akcioni plan realizovan do sada (detaljan pregled dat je u tabeli u Dodatku 3). Pored kratkog opisa preduzetih aktivnosti i ostvarenih rezultata, napravljen je pokušaj da se ocijeni ukupan napredak u realizaciji svih 54 mjere davanjem odgovarajuće ocjene u jednoj od slijedećih kategorija:

- bez napretka (za mjere i aktivnosti kod kojih realizacija nije počela);
- slab napredak (gdje su učinjeni određeni naponi, ali imajući u vidu planirani obim i vremenski rok za realizaciju, ostvareni rezultati su daleko ispod planiranog nivoa);
- umjereni napredak (u slučajevima kada su stvoreni uslovi i određeni nivo aktivnosti završen, ali je krajnji cilj date mjere tek na pola puta da bude ostvaren);
- zadovoljavajući (mjere/aktivnosti su blizu potpune realizacije); i
- dobar napredak (za mjere/aktivnosti koje su u potpunosti realizovane).

Više mjera iz SBAP je u potpunosti sprovedeno poslije tri godine implementacije ovog dokumenta, a za približno jednu petinu od ukupnog broja mjera nije bilo nikakvog napretka. Planirano jačanje baznih podataka o biodiverzitetu i monitoring programa su neki od primjera gdje ili nije bilo nikakvog napretka ili su postignuća bila dosta skromna. Na primjer, nije bilo aktivnosti na izradi crvenih knjiga vrsta zbog nedostatka sredstava. Dugoročni program za istraživanja biodiverziteta nije izrađen, i uprkos mjeri iz SBAP kojom se traži proširenje obima i veća sredstva za programe praćenja biodiverziteta, zabilježen je suprotan trend (smanjenje sredstava i obuhvaćenih područja). Ipak, programi praćenja biodiverziteta i podaci koji su putem njih prikupljeni jesu doprinijeli ukupnom nivou baznih informacija o biodiverzitetu u Crnoj Gori (što posebno važi za monitoring program iz 2011. godine koji je sproveden na 22 lokacije).

Kod većine mjera iz SBAP ostvaren je umjeren napredak. To se odnosi na napredak sa inventarisanjem vrsta (endemskih, zaštićenih, invazivnih) i uspostavljanjem ekološke mreže (Natura 2000), razvoj kapaciteta za zaštitu biodiverziteta i njegovo održivo korišćenje (uprkos sve većem broj postdiplomskih studija u ovoj oblasti), akciono planiranje u oblasti zaštite biodiverziteta na lokalnom nivou, učešće javnosti u donošenju odluka koje se tiču biodiverziteta, analizu i integraciju problematike klimatskih promjena, itd. Implementacija više mjera koje se odnose na sprečavanje i ublažavanje pritisaka na biodiverzitet u okviru SBAP teme 4 je takođe ocijenjena kao umjerenom uspješna (ovdje su uključene aktivnosti koje se tiču borbe protiv nezakonitih aktivnosti u šumarstvu, istraživanja o šumskim staništima, djelotvornost procjena uticaja i procjene prihvatljivosti intervencija u šumarstvu i korišćenju voda, izrada preostalih procjena u ribarstvu, itd.). Uopšteno govoreći, implementacija mjera u okviru teme 4 bila je prilično slaba. Kod teme 5 koja se odnosi na integraciju biodiverziteta, za implementaciju većine (60%) mjera je ocijenjeno da je postignuti napredak bio umjeren. Što se tiče pojedinačnih sektora, najmanje je postignuto kod integrisanja biodiverziteta u sektor energetike i prostorno planiranje. Napori da se biodiverzitet integriše u sektorske politike i planove vidljivi su u turizmu, šumarstvu i saobraćaju, ali još toga ostaje da se uradi kako bi se obezbijedilo da se strateške smjernice na odgovarajući način spuste do operativnog nivoa i budu realizovane. Međusektorsku saradnju je takođe potrebno unaprijediti.

Zadovoljavajući napredak je ostvaren kod unapređenja pravnog okvira i usklađivanja sa EU propisima (što je ključni prioritet zemlje), kao i kod određenih aktivnosti u oblasti šumarstva (npr. zaštita sjemenskih sastojina, primjena GIS-a i slično), identifikacije morskih staništa od značaja za zaštitu, napora da se razvije eko-turizam i biodiverzitet uključi u razvojne planove u saobraćaju (ovo drugo se više odnosi na poređenje sa prethodnim periodom nego na stepen ukupne uspješnosti), pripreme za proglašenje novih zaštićenih područja itd. Važno je napomenuti da je značajan doprinos realizaciji SBAP mjera i aktivnosti dat kroz nekoliko projekata, kao što su regionalni projekat koji se bavi Ohridskim, Prespanskim i Skadarskim jezerom, Program upravljanja priobalnim područjem (CAMP), IPA projekti, GEF/ UNDP projekti u oblasti biodiverziteta u Crnoj Gori, projekti čiji je cilj poboljšanje upravljanja i planiranja u šumarstvu, i drugi. Više detalja o nekim od ovih projekata i povezanim inicijativama dato je u nastavku.

Projekat CSBL (*Očuvanje i održivo korišćenje biodiverziteta na Prespanskom, Ohridskom i Skadarskom jezeru*) pružio je, na primjer, tehničku pomoć administrativnim tijelima i organima javne uprave nadležnim za monitoring životne sredine i upravljanje zaštićenim područjima, kao i korisnicima bioloških resursa. U rezultate CAMP projekta spadaju detaljna analiza ranjivosti obalnog područja sa procjenom obalnog i morskog biodiverziteta, a njihova svrha je da ojačaju informacionu osnovu za prostorno planiranje.

Aktivnosti na uspostavljanju mreže Natura 2000 započele su 2009. godine kroz saradnju između WWF, Zavoda za zaštitu prirode Crne Gore (koji je 2012. godine postao dio Agencije za zaštitu životne sredine) i Daphne Instituta za primijenjenu ekologiju. Kao rezultat aktivnosti projekta, izrađen je nacrt referentne liste staništa i vrsta Natura 2000 u Crnoj Gori, uz korišćenje ranijeg znanja iz projekta za identifikaciju EMERALD mreže²⁰ i na osnovu analize postojećih podataka. Izrađen je i nacrt Kataloga staništa Natura 2000 za Crnu Goru koji je korišćen za prvu obuku za pravljenje inventara na terenu i mapiranje ranije identifikovanih staništa Natura 2000. Uprkos preduzetim aktivnostima, rezultati nijesu omogućili punu identifikaciju i mapiranje lokaliteta Natura 2000.

U okviru IPA 2012-2013 odobren je projekat pod nazivom *Jačanje sistema zaštite životne sredine u Crnoj Gori*. Projekat ima dvije komponente: izradu nacionalne strategije za usklađivanje sa EU i uspostavljanje mreže Natura 2000. Generalni cilj projekta je da obezbijedi podršku za realizaciju pristupnih ciljeva pružanjem pomoći u usaglašavanju crnogorskog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU u oblasti životne sredine. Na polju zaštite prirode, projekat će postaviti osnovu za uspostavljanje mreže Natura 2000.

U ostale projekte koji su doprinijeli zaštiti nacionalnog biodiverziteta spadaju tvining IPA projekat *Podrška upravljanju životnom sredinom u Crnoj Gori* (koji je realizovan u saradnji sa italijanskim Ministarstvom životne sredine, kopna i mora) i RENA projekat (Regionalna ekološka mreža za pristupanje) koji je finansirala EU a koji je pomogao zemljama učesnicama da razmijene informacije i iskustva u vezi procesa pristupanja. U oktobru 2013. pokrenut je trogodišnji nastavak RENA projekta pod nazivom ECRAN (Ekološka i klimatska regionalna mreža za pristupanje). Jedna od njegovih aktivnosti je formiranje radne grupe za prirodu.

Kancelarija UNDP u Crnoj Gori sprovodi dva GEF projekta (2009-2014) koja se odnose na planiranje i upravljanje zaštićenim područjima:

20 Prijedlog EMERALD područja (u skladu sa Bernskom Konvencijom o očuvanju evropskih prirodnih staništa i divljeg biljnog i životinjskog svijeta) za Crnu Goru sastojao se od 32 lokaliteta od posebnog interesa za konzervaciju (ASCI). Uspostavljanje EMERALD mreže u Crnoj Gori počelo je 2005. godine u okviru projekta koji je finansirao Savjet Evrope a realizovalo prethodno Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja u saradnji sa crnogorskim stručnjacima. Projekat je završen 2008. godine, a popunjeni su i standardni obrasci za većinu EMERALD lokaliteta (centralna baza podataka nalazila se u tadašnjem Zavodu za zaštitu prirode). U međuvremenu, Savjet Evrope je revidirao bazu podataka za EMERALD (urađena je kontrola kvaliteta) a zatim je ona poboljšana / ažurirana.

- *Jačanje finansijske održivosti zaštićenih područja u Crnoj Gori (PAF)* čiji je cilj da omogući uspostavljanje pravnog okvira za poboljšanje finansijske održivosti ZP i obezbjeđivanje njihovih prihoda; i
- *Jačanje održivosti sistema zaštićenih područja u Crnoj Gori (PAS)* čiji je cilj bio da proširi i racionalizuje sistem ZP kako bi se obezbijedila bolja zastupljenost staništa i njihov sigurniji konzervacioni status, kao i jačanje kapaciteta institucija zaduženih za ZP da djelotvorno upravljaju reprezentativnijim sistemom zaštićenih područja.

Na osnovu procjene stepena realizacije Akcionog plana, može se reći da je u pogledu postizanja operativnih ciljeva SBAP ostvaren mješovit napredak. Značajna poboljšanja evidentirana su u nastojanjima da se identifikuje važan biodiverzitet i zaštite sve komponente biodiverziteta (SBAP operativni cilj 1). Ako se tekuće aktivnosti završe kao što je planirano, postizanje (i premašivanje) cilja od 10% za kopnene ekosisteme je izgledno (dok je to manje vjerovatno za cilj od 10% obalnih i morskih ekosistema). Usklađivanje sa zakonodavstvom EU (operativni cilj 5) je još jedan SBAP cilj gdje je ostvaren značajan napredak, ali je sprovođenje novih zakonskih propisa i dalje slabo.

Napori da se razviju kapaciteti doveli su do određenih rezultata u pogledu institucionalne organizacije i sposobnosti/ kompetencija za sprovođenje politika (mada su još uvijek na nedovoljnom nivou). Slično tome, kretanje u pravom smjeru zabilježeno je u oblasti edukacije i učešća javnosti. Ipak, još puno toga ostaje da se uradi da se svi akteri edukuju i da se podigne svijest o značaju biodiverziteta u Crnoj Gori, kao i da se stvore uslovi za puno i djelotvorno uključivanje javnosti u procese odlučivanja koji su relevantni za upravljanje biodiverzitetom (ciljevi 6 i 7).

Ograničenja programa praćenja biodiverziteta (tj. slaba dostupnost serija podataka za određene lokalitete, staništa i vrste) otežavaju procjenu ostvarenog napretka sa mjerama eliminacije/ ublažavanja pritiska (cilj 2) ili je čak čine nemogućom. Ipak, može se reći da su slabosti u upravljanju i snažni pritisci da se ubrza ekonomski rast (u periodu nakon recesije iz 2009. godine i sa rastućim stopama siromaštva) spriječile realizaciju mjera iz ovog cilja i da pritisci na biodiverzitet nijesu značajnije smanjeni posljednjih godina. Na dostupnost pokazatelja (cilj 3) takođe negativno utiču slabosti programa monitoringa. Procjena napretka u realizaciji mjera iz Akcionog plana i operativnih ciljeva SBAP takođe je otežana zbog nedostatka konkretnih procesnih pokazatelja i kvantifikovanih ciljeva koji bi omogućili precizniju ocjenu postignuća. Finansijska sredstva za zaštitu biodiverziteta nijesu povećavana u proteklih nekoliko godina (kako je bilo predviđeno SBAP operativnim ciljem 4). To se posebno odnosi na opredjeljivanje sredstava iz javnih izvora gdje se biodiverzitetu i dalje posvećuje malo pažnje u okviru strogih budžetskih ograničenja i konkurentskih prioriteta.

Izveštaji o realizaciji SBAP u protekle tri godine identifikovali su više prepreka za uspješno sprovođenje Strategije i njenog akcionog plana, uključujući: nizak prioritet koji se daje zaštiti životne sredine; nizak nivo ograničenja i podsticaja povezanih sa zaštitom biodiverziteta; demografske, društvene i ekonomske promjene koje su uticale na biodiverzitet; slabu usklađenost zakonskih i institucionalnih nadležnosti; manjak svijesti o biodiverzitetu (na nivou donošenja politika i kod najšire javnosti); i nizak nivo uključivanja javnosti u zaštitu biodiverziteta. Realizacija je takođe otežana neadekvatnim informacijama (istraživanja, monitoring) za donošenje odluka.

4.1 Nacionalni ciljevi za biodiverzitet, Milenijumski razvojni ciljevi i Aiči ciljevi

Kao što je pokazano u prethodnom poglavlju (3.5), napredak sa realizacijom SBAP i nacionalnim ciljevima za biodiverzitet je umjeren, a značajan broj mjera koje se nalaze u AP vjerovatno neće biti realizovan do 2015. Mogući izuzetak su zaštićena područja: ako trenutne aktivnosti budu završene kako je planirano, cilj od 10% za kopnene ekosisteme mogao bi biti ostvaren i u značajnoj mjeri premašen. Zaštita 10% obalnih i morskih ekosistema se ne čini vjerovatnom do 2015. godine (međutim, pripreme koje su u toku mogle bi značajno približiti zemlju ostvarenju i tog cilja).

Implementacija Strateškog plana za biodiverzitet 2011-2020 je još uvijek u ranoj fazi u Crnoj Gori. Aiči ciljevi će tek biti integrisani u nacionalne politike kroz tekući proces revizije SBAP. Zbog slabosti u programu praćenja biodiverziteta i nedovoljne dostupnosti podataka, kvantifikovana i na pokazateljima zasnovana ocjena napretka koji je postignut u odnosu na Aiči ciljeve trenutno nije moguća. Međutim, kako su pojedini važni elementi sveobuhvatnog sistema zaštite biodiverziteta već postavljeni a zemlja je ostvarila napredak na planu pristupanja EU, moguće je ocijeniti da su napravljeni značajni koraci naprijed kod Aiči cilja 17 (participativna priprema i implementacija SBAP), zatim kod cilja 11 (proširenje sistema zaštićenih područja i njegova ekološka reprezentativnost) i kod ciljeva 1 i 2 koji se, redom, odnose na podizanje svijesti o vrijednostima biodiverziteta i značaju njegovog održivog korišćenja, te integraciji biodiverziteta u sektorske razvojne planove na nacionalnom i lokalnom nivou.

U procesu prilagođavanja Milenijumskih razvojnih ciljeva (MRC) nacionalnom kontekstu, za MRC 7 definisana su dva specifična nacionalna cilja (sa više zadatih vrijednosti/ pokazatelja). Ciljevi i zadate vrijednosti koje su posebno značajne za zaštitu biodiverziteta su:

- Cilj 1: integrisati principe održivog razvoja u nacionalne politike i preokrenuti proces gubitaka ekoloških resursa (zadate vrijednosti/ pokazatelji: povećati udio zaštićenih kopnenih i morskih ekosistema na, redom, 10% i 3%; povećati površine pod šumama na 54% teritorije države);
- Cilj 2: Do 2015, smanjiti broj ljudi bez pristupa pitkoj vodi i sanitarijama (zadate vrijednost/ pokazatelj: stepen priključenosti na kanalizacionu mrežu od 85% i prečišćavanje 60% ukupnih ispuštenih otpadnih voda).

Najnoviji izvještaj o MRC²¹ zaljučuje da je zemlja na putu da ostvari cilj za kopnena zaštićena područja do 2015. Kako u proteklih nekoliko godina nije bilo napretka u samom proglašavanju ZMP, Izvještaj o MRC je ocijenio da je vjerovatnoća da se ostvari cilj od 3% za morske ekosisteme veoma mala. Već citirani rezultati (u Petom nacionalnom izvještaju) Nacionalne inventure šuma pokazuju da su zadate vrijednosti MRC za područja pod šumama već premašena (60% u odnosu na zadati cilj od 54%). Ovaj se uspjeh, međutim, ne može samo pripisati ciljanim politikama i dobroj praksi upravljanja šumama. U faktore koji su vjerovatno doprinijeli značajnom povećanju pošumljenih površina takođe spadaju slabi podaci i loše procijenjena površina pod šumama u planovima i dokumentaciji koja je korištena kao osnova za upravljanje šumama prije završetka inventure šuma 2013. godine. Nakon

21 Izvještaj o Milenijumskim razvojnim ciljevima 2010 – 2013

što nekoliko postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda bude stavljeno u funkciju, što se očekuje do 2015. godine²², doći će do značajnog povećanja procenta prečišćenih otpadnih voda (sa sadašnjih 18%). Izvještaj o MRC zato zaključuje da je postizanje ili približavanje zadatoj vrijednosti od 60% moguće.

Izvještaj o MRC je takođe analizirao glavne prepreke koje onemogućavaju dalji napredak u ostvarivanju svih zadatih vrijednosti iz 7 MRC i naveo sljedeće faktore: nedovoljna podrška planovima i programima za zaštitu životne sredine; neefikasna primjena propisa (u gotovo svim sektorima životne sredine, uključujući procjene uticaja), i neodgovarajuća primjena mehanizama za uključivanje zainteresovanih strana ukreiranju politika. Pritisci da se ostvare brzi profiti, neadekvatni kapaciteti za detaljne procjene i balansiranje ekoloških i društvenih interesa u odnosu na ekonomske su izdvojeni kao važni faktori, zajedno sa kontinuiranom podrškom ekološki neodrživim projektima i aktivnostima.

U konkretne prepreke za širenje sistema zaštićenih područja spadaju nedovoljni kapaciteti za rješavanje mogućih konflikata tokom procesa nominacije i stavljanja određene teritorije pod zaštitu, i to putem konsultacija sa svim zainteresovanim stranama, kao i nemogućnost obezbjeđivanja neophodnih resursa za adekvatno upravljanje. Glavni izazovi u očuvanju trenutnog stanja, gdje šume i šumsko zemljište čine značajan dio (skoro 70%) nacionalne teritorije, su razvoj kapaciteta za održivo planiranje i upravljanje šumama (uključujući poboljšanje koordinacije između djelova administracije nadležnih za upravljanje šumama i zaštitu biodiverziteta) i dosljedna primjena planova i propisa.

Neke od ključnih prepreka prepozantih za drugi specifični cilj kod MRC 7 su: izrada kvalitetne projektne dokumentacije za razvoj infrastrukture za zaštitu životne sredine i njena revizija, definisanje preduslova za realizaciju projekata kroz prostorno planiranje i rješavanje pitanja vlasništva, te osmišljavanje najpovoljnijih modela finansiranja projekata. Poboljšanja u ovoj oblasti će zahtijevati značajna finansijska sredstva: neophodne investicije za projekte otpadnih voda, na primjer, su procijenjene na oko 560 miliona eura do 2028. godine.

Specifični nacionalni MRC ciljevi i zadate vrijednosti u velikoj mjeri su kompatibilni sa ciljevima UNCBD za 2020. godinu. Izazovi sa kojima će se zemlja suočiti u nastojanjima da održi napredak u postizanju MRC i posebno u naporima da ostvari viziju Strateškog plana 2011-2020 su značajni. Ipak, ostvarivanje pet strateških ciljeva za biodiverzitet je moguće, naročito u svjetlu promjena koje će donijeti pristupanje EU. Prepoznavanje i realizacija sinergijskih mjera za tri UN konvencije može takođe značajno doprinijeti ukupnom napretku. Od suštinskog značaja je i da se osigura da budu ispunjeni preduslovi za punu implementaciju revidirane SBAP (uključujući veća finansijska sredstva, snažnije kapacitete i veći stepen političke podrške za agendu zaštite životne sredine i prirode).

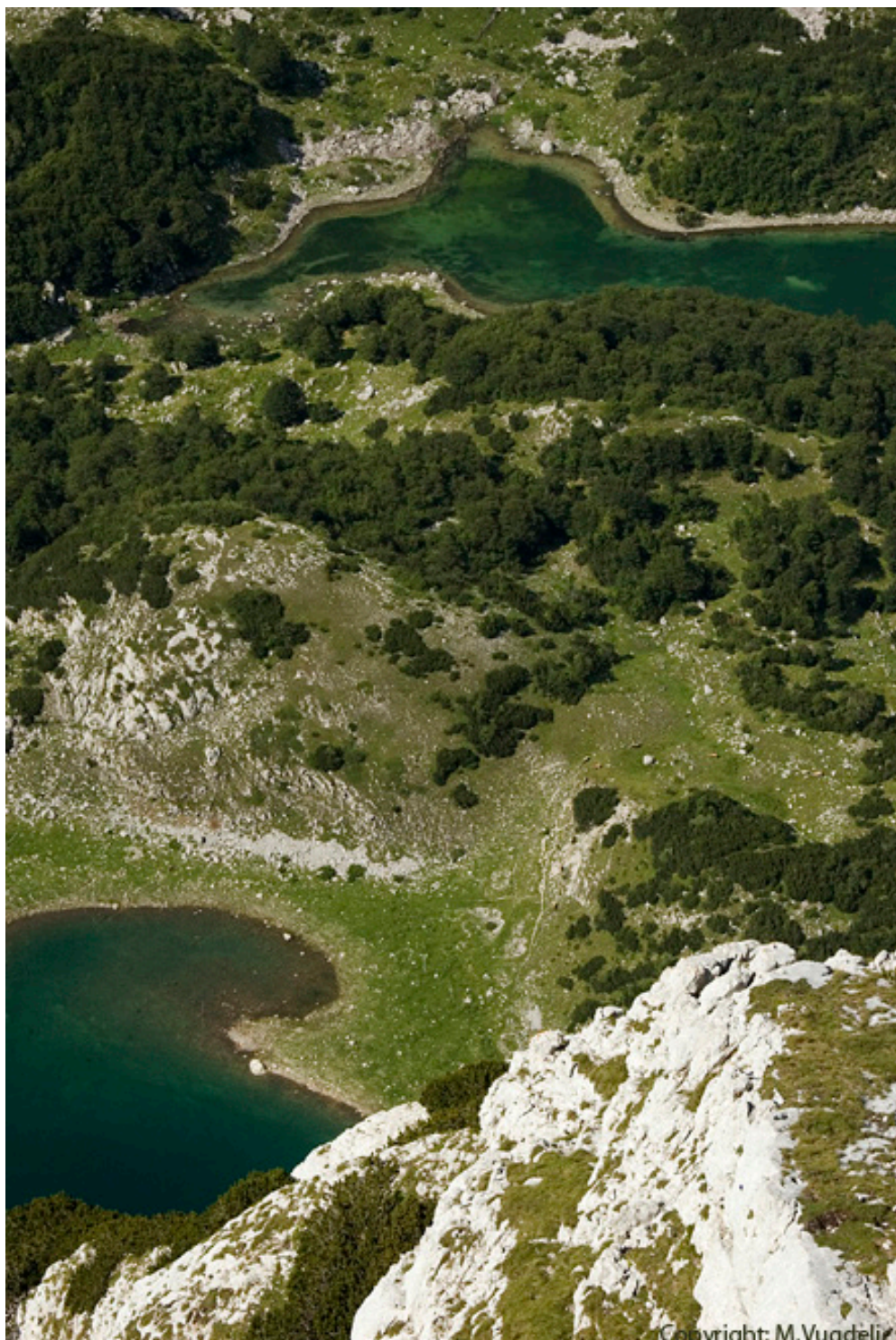
4.2 Lekcije naučene tokom implementacije Konvencije

Kada je riječ o najvažnijim lekcijama naučenim u procesu implementacije Konvencije na nacionalnom nivou, može se izdvojiti sljedeće:

- Unaprijeđeno znanje i podaci o vrijednostima biodiverziteta i usluga koje pružaju ekosistemi mogu poslužiti kao snažan argument za jačanje mjera zaštite i postizanje postavljenih ciljeva; procjena troškova (stvarnih ili potencijalnih) koji nastaju zbog smanjenja biodiverziteta može biti isto tako moćno oružje.

²² Realno je očekivati da će do tada biti u funkciji postrojenja za tretman otpadnih voda u Žabljaku, Nikšiću, Budvi i Herceg Novom.

- Međunarodna saradnja i prenos znanja odigrali su značajnu ulogu u napretku koji je ostvaren do sad; njihov doprinos u budućnosti bi mogao i trebao da bude još veći.
- Potrebni su mnogo snažnija koordinacija na nacionalnom nivou, mobilizacija svih društvenih aktera i korišćenje sinergija da bi se postigli nacionalni i globalni strateški ciljevi.
- Takođe su potrebne nove strategije finansiranja i novi instrumenti; integracijom biodiverziteta u sektorske planove i politike, troškovi upravljanja biodiverzitetom se mogu ravnomjernije podijeliti i na taj način biti prihvatljiviji donosiocima odluka.
- Neophodna je snažnija politička podrška ako se želi ostvariti osjetniji napredak u narednom periodu; povezivanje ciljeva zaštite biodiverziteta i onih u oblasti pridruživanja EU može biti od koristi kod ovog pitanja.

Dodatak 1 - Informacije o procesu izrade Izvještaja

Prvi korak u procesu izrade Petog nacionalnog izvještaja Crne Gore prema Konvenciji Ujedinjenih nacija o biološkoj raznovrsnosti (UNCBD) (dalje u tekstu: Izvještaj) bile su konsultacije Ministarstva održivog razvoja (koje su predstavljali nacionalni koordinator za UNCBD i UNCCD i drugi službenici), Agencije za zaštitu životne sredine (AZŽS), Centra za održivi razvoj / UNDP Crna Gora i konsultanta angažovanog da objedini sve informacije i napiše izvještaj. Dogovoreni su plan rada i najvažniji izvori informacija, a prepoznata su i pitanja koja je trebalo razmotriti. Putem kontinuiranog savjetovanja i obezbjeđivanja izvora informacija nacionalni koordinator za UNCBD i predstavnik AZŽS su imali važnu ulogu u procesu izrade Izvještaja. Logističke aspekte (npr. komunikaciju, razmjenu informacija, organizaciju konsultativnih sastanaka, itd.) organizovao je Centar za održivi razvoj / UNDP Crna Gora.

Konsultant je za metodološke pristupe i odluke koja pitanja je moguće obuhvatiti imajući u obzir dostupne nacionalne podatke koristio uputstva UNCBD, uključujući Smjernice za Peti nacionalni izvještaj i prezentacije sa Regionalne radionice za centralnu Aziju i centralnu i istočnu Evropu o Petom nacionalnom izvještaju koja je održana u Bjelorusiji u januaru 2014. godine. Kao građa za pisanje Izvještaja korišćeni su nacionalni izvori navedeni u Dodatku 2.

O početnom nacrtu Izvještaja konsultovan je dio tima koji radi na revidiranju Nacionalne strategije biodiverziteta sa akcionim planom.

Konsultativni sastanak sa širom grupom zainteresovanih strana održan je u martu 2014. godine. Na sastanku su učestvovali predstavnici sljedećih institucija:

- Ministarstva održivog razvoja i turizma,
- Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja,
- Agencije za zaštitu životne sredine,
- Javnog preduzeća za nacionalne parkove, i
- Centra za održivi razvoj / UNDP Crna Gora

Nacrt je takođe dostavljen Univerzitetu i akademskim institucijama (kao što je Biotehnički institut) i nevladinim organizacijama.

Sažetak najvažnijih tema o kojima se razgovaralo i preporuka koje su se mogle čuti na konsultativnom sastanku dat je u narednim pasusima za svako od tri glavna poglavlja Izvještaja.

Dio prvi - Najnoviji podaci o statusu biodiverziteta, trendovima i prijetnjama te njihovim implikacijama za dobrobit ljudi

- Podaci o pojedinim vrstama/ grupama su ograničeni. Broj vrsta koje se prate iz godine u godinu značajno se smanjuje.
- Značajan broj grupa nije dovoljno istražen, što utiče na broj zaštićenih vrsta u okviru tih grupa.
- Lista zaštićenih vrsta temelji se na trenutno dostupnim podacima. Iz tih razloga, broj zaštićenih vrsta za pojedine grupe je veoma mali u odnosu na procijenjeni ukupan broj vrsta u okviru grupe. Listu zaštićenih vrsta je potrebno revidirati i unaprijediti.
- Crvene liste i knjige nijesu izrađene zbog nedostatka finansijskih sredstava.
- Uočene su nedosljednosti u podacima koji se navode u različitim dokumentima. U tom dijelu, predloženo je da institucije (čiji su predstavnici prisustvovali sastanku, kao i Univerzitet) nastave da rade na konsolidaciji podataka.
- Postizanje dogovora o tome za koji taksonomski rang treba sabirati/ brojiti zaštićene vrste je istaknuto kao važno pitanje kako bi se izbjegle nedosljednosti u pogledu broja zaštićenih vrsta.

- Učesnici su bili saglasni da je informacija o vrednovanju biodiverziteta i usluga ekosistema izrazito relevantna i da je treba naglašavati u raspravama o zaštiti biodiverziteta u zemlji, kao i u Izvještaju.
- Metodologija koja se koristi kod monitoringa je dosljedna i uglavnom usaglašena sa međunarodnim zahtjevima i praksom. Međutim, broj lokaliteta obuhvaćen monitoringom je smanjen zbog budžetskih ograničenja i to je ključni razlog zašto praćenje nije adekvatno. Postupno usklađivanje sa standardima EU je evidentno.
- Nedostaju finansijski i administrativni kapaciteti da se obuhvate sve grupe i komponente biodiverziteta.
- Monitoring je potrebno sprovesti za period od najmanje 3 godine da bi se došlo do određenih zaključaka. Trenutna praksa je neadekvatna jer nema kontinuiteta i često je ograničena na posmatranje postojećeg stanja. Kao takav, monitoring je nedovoljan je za procjenu statusa vrsta.
- Nedostatak istorijskih podataka o biodiverzitetu je jedan od razloga zašto je monitoring više usmjeren na popisivanje vrsta nego na praćenje stanja.
- Odabir vrsta koje se prate vrši se na osnovu raspoloživih sredstava, znanja o postojanju pritiska na vrste, kao i na osnovu stručne procjene (uzimajući u obzir međunarodne prakse i pravni okvir).
- Da bi se utvrdilo prate li se ispravne vrste, monitoring je potrebno sprovesti nekoliko godina.
- Veoma je bitno rezultate programa praćenja prevesti u odgovarajuće mjere konzervacije. Trenutno je to slaba tačka u zaštiti biodiverziteta u Crnoj Gori.
- O pritiscima/ prijetnjama koje dolaze od invazivnih vrsta i klimatskih promjena ne postoji dovoljno informacija.
- Karst i pećine su karakteristična i važna staništa i potrebno je evidentirati vrste prijetnji kojima su izložena.
- Ekonomska kriza je nametnula dodatni pritisak na resurse.
- Ekosistemi u pećinama nijesu dovoljno istraženi zbog ograničenih finansijskih sredstava. Razne neovlašćene/ nekontrolisane istraživačke aktivnosti vrše dodatni pritisak na podzemne ekosisteme (pećine).
- Navedeni su primjeri pozitivnih i negativnih promjena u statusu pojedinih vrsta.

Drugi dio – Sprovođenje Nacionalne strategije biodiverziteta sa akcionim planom i integrisanje biodiverziteta u sektorske politike

- Razne institucije nijesu bile aktivno uključene u izvještavanje o stepenu napretka ostvarenog kod realizacije mjera iz SBAP. Stoga je bilo teško procijeniti stepen realizacije Strategije u okviru redovnog praćenja napretka i aktivnosti izvještavanja. To je jedna od tema koja će se razmatrati tokom revidiranja Strategije.
- Konfliktne zakonske i institucionalne nadležnosti tekođe predstavljaju problem za praćenje napretka sa realizacijom SBAP.
- Učesnici su se složili da provjere ocjene za stepen ostvarenog napretka koje su date svakoj od mjera i ciljeva SBAP, kao i da obavijeste konsultanta o svim promjenama koje treba unijeti.

Treći dio - Napredak ka postizanju Aiči ciljeva za biodiverzitet do 2015. i 2020. godine i doprinos relevantnim specifičnim ciljevima u okviru Milenijumskih razvojnih ciljeva do 2015. godine

- Učesnici su podržali sadržaj ovog poglavlja Izvještaja.

Komentari koji su iznijeti tokom sastanka i kroz druge oblike konsultovanja zainteresovanih strana integrisani su u konačnu verziju Izvještaja.

Dodatak 2 – Izvori

Agencija za zaštitu životne sredine, Informacija o stanju životne sredine u Crnoj Gori za 2010. godinu, 2011 [Environmental Protection Agency, Information on the State of the Environment in Montenegro for 2010, 2011]

Agencija za zaštitu životne sredine, Informacija o stanju životne sredine u Crnoj Gori za 2011. godinu, 2012 [Environmental Protection Agency, Information on the State of the Environment in Montenegro for 2011, 2012]

Agencija za zaštitu životne sredine, Informacija o stanju životne sredine u Crnoj Gori za 2012. godinu sa predlogom mjera, 2013 [Environmental Protection Agency, Information on the State of the Environment in Montenegro for 2012 with Proposal of Measures, 2013]; sve Informacije o stanju životne sredine dostupne na <http://epa.org.me/index.php/dokumenti/izvjestaji> [all State of the Environment Reports available from <http://epa.org.me/index.php/dokumenti/izvjestaji>]

Agencija za zaštitu životne sredine, Treći izvještaj o implementaciji Nacionalne strategije biodiverziteta sa akcionim planom, 2013 [Environmental Protection Agency, Third Report on Implementation of the National Biodiversity Strategy with Action Plan, 2013]

EC, Screening Report Montenegro: Chapter 27 – Environment and Climate Change, 2013

Emerton, L., Montenegro: the Economic Value of Biodiversity and Ecosystem Services, 2013

Enfral Consulting, Post-disaster Needs Assessment (PDNA) following the November – December 2010 Flooding in Montenegro, report prepared for the Government of Montenegro and the European Investment Bank, 2011

Environmental Protection Agency, Indicator-based State of the Environment Report of Montenegro, 2013; available from <http://epa.org.me/index.php/component/content/article/87-azzs/388-izvjestaj-o-stanju-zivotne-sredine-na-bazi-indikatora>

Human Dynamics (consortium leader), Monitoring transposition and implementation of the EU environmental and climate acquis: Montenegro Progress Report 8, April 2012 - March 2013, report prepared under ECRAN project, 2013

Keča, N., Osjetljivost šumarskog sektora Crne Gore na štetočine i biljne bolesti, izvještaj pripremljen za Ministarstvo održivog razvoja i turizma i UNDP, 2013 [Keča, N., Sensitivity of Forestry Sector in Montenegro to Pests and Forest Illnesses, report prepared for the Ministry of Sustainable Development and Tourism and UNDP, 2013]

Matović, B., Analize i projekcije uticaja klimatskih promjena korišćenjem regionalnog klimatskog modela na buduće rasprostranjenje i rast glavnih vrsta drveća u Crnoj Gori, izvještaj pripremljen za Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i UNDP, 2013 [Matović, B., Analysis and Projections of Climate Change Impacts by Using the Regional Climate Model on Future Distribution and Growth of the Main Tree Species in Montenegro, report prepared for the Ministry of Sustainable Development and Tourism, Ministry of Agriculture and Rural Development and UNDP, 2013]

Ministarstvo ekonomije, (nacrt) Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine (Zelena knjiga i nacrt Bijele knjige), 2012 [Ministry of Economy, (draft) Strategy for Energy Sector Development in Montenegro until 2030 (Green Book and draft White Book), 2012]

Ministarstvo održivog razvoja i turizma, (nacrt) Drugi nacionalni izvještaj Crne Gore o klimatskim promjenama ka Okvirnoj Konvenciji o klimatskim promjenama Ujedinjenih Nacija (UNFCCC), 2013 [Ministry of Sustainable Development and Tourism, (draft) Second National

Communication of Montenegro on Climate Change to the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), 2013]

Ministarstvo održivog razvoja i turizma, (nacrt) Nacionalna Strategija upravljanja otpadom, 2013 [Ministry of Sustainable Development and Tourism, (draft) National Waste Management Strategy, 2013]

Ministarstvo održivog razvoja i turizma, (nacrt) Revidirana nacionalna strategija biodiverziteta sa Akcionim planom za Crnu Goru za period 2014 – 2020, 2013 [Ministry of Sustainable Development and Tourism, (draft) Revised National Biodiversity Strategy with Action Plan 2014 – 2020, 2013]

Ministry for Spatial Planning and Environment, Fourth National Report of Montenegro to the Convention on Biological Diversity, 2010

Ministry for Spatial Planning and Environment, Initial National Communication on Climate Change of Montenegro to the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), 2010

Ministry for Spatial Planning and Environment, National Biodiversity Strategy with Action Plan 2010 – 2015, 2010

Ministry of Sustainable Development and Tourism and UNEP/ MAP, Coastal Area Management Programme: Assessment of General Vulnerability, 2013

Ministry of Sustainable Development and Tourism, Report on Millennium Development Goals in Montenegro 2010 – 2013, 2013

Ministry of Tourism and Environmental Protection, National Strategy of Sustainable Development of Montenegro, 2007

Monstat, Statistički godišnjak 2013 [Monstat, Statistical Yearbook 2013]

Pripremni materijali za Nacionalnu strategiju održivog razvoja (proces revizije 2013 – 2014) [Preparatory materials for the National Sustainable Development Strategy (revision process 2013 – 2014)]

Rješenje o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta (Službeni list RCG 76/06 od 12. decembra 2006. godine) [Resolution on placing under protection certain plant and animal species (Official Gazette of the Republic Montenegro 76/06 from 12 December 2006)]

UNDP Montenegro and ISSP, The Economic Value of Protected Areas in Montenegro, Podgorica, 2011.

Vlada Crne Gore, Nacionalni savjet za održivi razvoj, Analiza o ostvarenjima i izazovima ekološke države: 20 godina ekološke Crne Gore, 2011 [Government of Montenegro, National Council on Sustainable Development, Analysis of Achievements and Challenges of Ecological State: 20 Years of Ecological Montenegro]

Vlada Crne Gore, Pravci razvoja Crne Gore 2013 – 2016. godine, 2013 [Government of Montenegro, Development Directions of Montenegro 2013 – 2016, 2013]

World Travel and Tourism Council (WTTC), Travel and Tourism Impact 2011: Montenegro, 2011

Dodatak 3 - Sprovedenje NSBAP

Procjena realizacije Akcionog plana nacionalne strategije biodiverziteta u periodu 2010 – 2013. godine

Br.	Mjere/aktivnosti	Realizacija	
		Opis	Napredak
SBAP tema 1: Izgradnja i jačanje dokumentacione osnove o zaštiti biodiverziteta			
1	Intenziviranje istraživanja da bi se završile naučne inventarizacije, a naročito izraditi: a) knjigu flora Crne Gore; b) vegetacijsku kartu; c) knjigu fauna ptica.	Nije bilo aktivnosti na izradi crvenih knjiga vrsta zbog nedostatka sredstava. Slično tome, zbog ograničenih kapaciteta (kadrovskih i finansijskih), nije bilo aktivnosti na izradi vegetacijske karte. Određeni napredak ostvaren je identifikacijom na terenu vrsta nabrojanih u Aneksu EU Direktive o staništima.	Slab
2	Izrada Programa dugoročnog istraživanja biološkog diverziteta	Takav program nije izrađen. Godišnje monitoring programe su sprovodile različite institucije na osnovu tendera. Od 2012. godine Zavod za zaštitu prirode je postao dio Agencije za zaštitu životne sedine (EPA) koja je bila odgovorna za sprovođenje programa praćenja 2013. godine.	Bez napretka
3	Revizija obima i veća finansijska sredstva za programe monitoringa biodiverziteta	Konstatovane su suprotne tendencije (smanjenje programa). Praćenje biodiverziteta 2013. godine je obavljeno za odabrane lokalitete (njih 4), što nije bilo dovoljno za ispunjenje nacionalnih i međunarodnih obaveza monitoringa i izvještavanja.	Bez napretka
4	Inventarizacija i kartiranje endemičnih i zakonom zaštićenih biljnih (opciono i životinjskih) vrsta	Inventarizacija je završena za lokalitete koji su bili obuhvaćeni monitoringom stanja endemskih i zaštićenih vrsta.	Umjeren
5	Identifikacija i izrada nacionalne mreže područja Natura 2000	Neke aktivnosti su realizovane; pripreme za implementaciju novog IPA (Instrument za pristupnu pomoć) projekta koji će obuhvatiti preostale (većinu) aktivnosti su u toku.	Umjeren

Br.	Mjere/aktivnosti	Realizacija	
		Opis	Napredak
6	Prikupljanje i analiza podataka vezanih za pravednu raspodjelu koristi od genetičkog diverziteta	Nema aktivnosti. Aktivnosti na ratifikaciji Protokola iz Nagoje su započete.	Slab
7	Planiranje i realizacija mjera za zaštitu sjemenskih sastojina	Sakupljanje sjemena različitih vrsta obavljeno je tokom 2012. u skladu sa odgovarajućim planovima	Zadovoljavajući
8	Izrada nacionalne klasifikacije staništa (katalog)	Izrađen je nacrt kataloga staništa u skladu sa odredbama EU Direktive o staništima (biće dodatno revidiran na osnovu podataka sa terena koji će se prikupiti tokom predstojećeg IPA projekta)	Umjeren
9	Inventarizacija invazivnih (prvenstveno biljnih) vrsta	Inventarizacija je obavljena za lokalitete obuhvaćene programima praćenja biodiverziteta; potrebni su dodatni napori.	Umjeren
SBAP tema 2: Izgradnja i jačanje institucionalnih i kadrovskih kapaciteta za zaštitu biodiverziteta			
10	Programi edukacije i obuke za pitanja zaštite i održivog korišćenja biodiverziteta	Na različitim univerzitetima postoji nekoliko postdiplomskih studija.	Umjeren
SBAP tema 3: Povećanje efikasnosti zakonskog i institucionalnog okvira u oblasti zaštite biodiverziteta / zaštićenih područja (ZP)			
11	Izrada Akcionih planova za biodiverzitet u svim opštinama	Sedam opština (trećina ukupnog broja) je do 2013. ili usvojilo LAPB ili je započelo proces.	Umjeren
12	Donošenje propisa predviđenih Zakonom o zaštiti prirode i usklađivanje drugih sektorskih zakona sa tim zakonom, propisi za GMO	Usvojeni su propisi o GMO. Napredak na usaglašavanju sektorskih propisa je nešto sporiji.	Zadovoljavajući
13	Sprovođenje kampanje jačanja javne svijesti za poštovanje zakona koji su relevantni za zaštitu prirode/ biodiverzitet	Nekoliko kampanja jačanja svijesti i promotivnih aktivnosti organizovali su Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Agencija za zaštitu životne sredine i NVO	Zadovoljavajući

Br.	Mjere/aktivnosti	Realizacija	
		Opis	Napredak
14	Implementacija segmenta koji se odnosi na prirodu iz Nacionalnog programa za integraciju Crne Gore u EU	Projekat izgradnje kapaciteta za sprovođenje zakonskih propisa EU koji se odnose na prirodu je završen; inicijalna faza IPA projekta uspostavljanje Natura 2000 je u toku. Preduzeti su prvi koraci u pregovorima sa EU.	Umjeren
15	Izrada mehanizama za učešće javnosti u odlučivanju koje je povezano sa biodiverzitetom	Mehanizam ojačan kroz izmjene i dopune Zakona o zaštiti prirode (Službeni list RCG 51/08 i 64/13). Omogućeno je učešće javnosti u usvajanju propisa, strategija i planova kao i procesima strateške i procjene uticaja na životnu sredinu. Djelotvornost uključivanja javnosti u procese odlučivanja treba poboljšati.	Umjeren
16	Komunikaciona strategija za promociju SBAP i kampanje za jačanje svijesti	Neke su aktivnosti realizovane kroz različite projekte (npr. <i>Održivo korišćenje Ohridskog, Pre-spanskog i Skadarskog jezera; Program upravljanja priobalnim područjem</i>)	Slab
17	Izrada Nacionalnog akcionog plana za klimatske promjene	Aktivnosti u pravcu izrade Nacionalne strategije za klimatske promjene su u toku; nacrt Druge nacionalne komunikacije prema UNFCCC objavljen je u februaru 2014.	Umjeren
SBAP tema 4: Sprječavanje i ublažavanje pritiska na ekosisteme			
18	Izrada Programa zaštite šumskih ekosistema u postojećim i planiranim zaštićenim područjima prirode	Organizovane su aktivnosti na jačanju kapaciteta (obuke) o metodologijama za integrisanje zahtjeva Nature 2000 u planiranje upravljanja šumama.	Slab
19	Suzbijanje nezakonitih aktivnosti u šumarstvu	Usvojen je Nacionalni akcioni plan za suzbijanje bespravne sječe; realizacija je u toku.	Umjeren
20	Sprovođenje istraživanja za šumska staništa	Završene su studije i dio pripremnih aktivnosti na terenu.	Umjeren
21	Učestvovanje u aktivnostima u okviru nacionalne inventure šuma	Inventura je završena u septembru 2013, a izradu je vodilo Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja (MPRR). MORT je bilo uključeno kroz pružanje informacija i kao posmatrač.	Umjeren
22	Uspostavljanje informacionog sistema za šume i dalji razvoj GIS-a u šumarstvu	GIS je implementiran u MPRR-u, centrali Uprave za šume i u dvije područne jedinice. Identifikovani su prioriteti za izradu dvije specijalne aplikacije za šumarstvo, dok su postojeće aplikacije poboljšane.	Zadovoljavajući

Br.	Mjere/aktivnosti	Realizacija	
		Opis	Napredak
23	Sprovođenje monitoringa i istraživanja za vodna i močvarna staništa	Sprovodi se ograničeno praćenje i istraživanje.	Slab
24	Povećanje izdavanja finansijskih sredstava za praćenje stanja šumskih ekosistema (uključujući zdravlje šume)	Finansijska sredstva nijesu povećana; nastavlja se sa praćenjem u ograničenom obimu u okviru monitoringa biodiverziteta.	Bez napretka
25	Integracija mjera i uslova za zaštitu biodiverziteta u propise i planove u privrednim oblastima	Obrađeno kroz podzakonska akta i planove.	Umjeren
26	Identifikacija morskih staništa značajnih za zaštitu biološkog diverziteta	Realizovano je nekoliko aktivnosti, uključujući podršku uspostavljanju ZMP Katič. Projekat MedMPAnet omogućio je terensko istraživanje morskog biodiverziteta, mapiranje važnih staništa i vrsta i identifikaciju potencijalnih zona za zaštitu (identifikovano je 7 lokaliteta). Izrada studije izvodljivosti za ZMP Platamuni koju pomažu GEF/ UNDP je u toku.	Zadovoljavajući
27	Izrada metodologije za utvrđivanje brojnosti populacija divljači za sva lovišta	Bez aktivnosti.	Bez napretka
28	Izrada akcionih planova za određene vrste divljači	Nije započela.	Bez napretka
29	Identifikacija divljih biljnih i životinjskih vrsta za koje je potrebno izraditi akcione planove / programe zaštite; usvajanje i sprovođenje akcionih planova za kritično ugrožene domaće pasmine i sorte	Bez aktivnosti	Bez napretka
30	Sprovođenje Strateške i Procjene uticaja na životnu sredinu i ocjene prihvatljivosti za prirodu za zahvate i radove u vodoprivredi.	Strateške i Procjene uticaja na životnu sredinu su realizovane za planove, programe i projekte koji zahtijevaju takve procjene (nedavni primjer je Strateška procjena za Strategiju sa planom razvoja za šume i šumarstvo). Djelotvornost ovih instrumenata u utvrđivanju prihvatljivosti iz ugla zaštite prirode treba da se poboljša.	Umjeren

Br.	Mjere/aktivnosti	Realizacija	
		Opis	Napredak
31	Izrada preostalih ribarskih osnova, prioritarno za Skadarsko jezero.	Izvršetak o stanju ribljeg fonda (sastav zajednica, brojnost vrsta i fluktacija tokom godine) će biti izrađen kroz projekat <i>Održivo korišćenje Ohridskog, Prespanskog i Skadarskog jezera</i> , što je značajan doprinos. Međutim još puno toga ostaje da se uradi za potpunu procjenu ribljeg fonda i definisanje ribarskih kvota.	Slab
SBAP tema 5: Integracija zaštite biodiverziteta u sektore: a) turizam; b) prostorno planiranje i c) izgradnja krupne infrastrukture			
32	Obezbjediti funkcionisanje sistema strateške i procjene uticaja zahvata na životnu sredinu i integraciju zaštite biološkog diverziteta	Strateške i procjene uticaja na životnu sredinu redovno se sprovode. Međutim, postoji dosta prostora za poboljšanja procjena uticaja na biodiverzitet. Manjak odgovarajućih informacija o biodiverzitetu i njegovoj vrijednosti, kao i nedovoljna međusektorska saradnja glavni su faktori koji doprinose konstatovanim slabostima.	Umjeren
33	Propisati postupak licenciranja za izradu strateške i procjene uticaja na životnu sredinu i izraditi popis ovlaštenih lica i institucija	Propisi i postupci su usvojeni.	Dobar
34	Ugradnja mjera i smjernica zaštite biološkog diverziteta u strategije, zakone, propise, programe i planove kod turizma, prostornog planiranja i izgradnje krupne infrastrukture	Zakonske odredbe su usvojene, mjere i smjernice za zaštitu biodiverziteta su prepoznate i integrisane (npr. kroz postupak strateške procjene). Neophodno je dodatno ojačati sisteme strateške procjene i planiranja i unaprijediti međusektorsku saradnju.	Umjeren
35	Identifikacija potencijalnih područja za razvoj ekoturizma	Prisutni su kontinuirani naponi na razvoju ekoturizma.	Zadovoljavajući
36	Propisati standarde i kriterijume za razvoj ekoturizma u zaštićenim područjima prirode	Zakon o turizmu predstavlja osnovu za izgradnju ekoloških turističkih objekata (eko-koliba) u ZP i u njihovoj blizini. Smjernice za izgradnju takvih objekata takođe su dostupne.	Umjeren

Br.	Mjere/aktivnosti	Realizacija	
		Opis	Napredak
37	Ugradnja mjera i smjernica za zaštitu biološkog diverziteta u strategije i planove u turizmu	Strategija razvoja turizma podržava visok stepen zaštite prirode pozivajući na uspostavljanje ekološke mreže u skladu sa međunarodnim i evropskim propisima, izradu i sprovođenje planova za upravljanje ZP i formiranje zelenih koridora za povezivanje ZP. Zakon o turizmu (Službeni list RCG 51/08 i 61/10) sadrži principe razvoja održivog turizma (uključujući na primjer optimalno korišćenje prirodnih resursa, očuvanje važnih ekoloških procesa, itd.) Operacionalizaciju ovih smjernica i principa je potrebno unaprijediti.	Umjeren
38	Uspostavljanje sistema praćenja broja posjetilaca i njihovog uticaja u zaštićenim područjima prirode, prioritarno za nacionalne parkove	Prati se broj posjetilaca nacionalnim parkovima, ali ne postoji sistem da se kvantifikuje/procijeni njihov uticaj.	Umjeren
39	Zaštita biološkog i predionog diverziteta od negativnog uticaja turizma na primorju (izrada studije)	Rezultati Programa upravljanja obalnim područjem (CAMP) koji realizuju MORT i UNEP/ MAP daju značajan doprinos u pravcu sprovođenja ove mjere. Kao podrška prostornom planiranju izrađena je detaljna studija biodiverziteta sa GIS mapama staništa i vrsta i procjenom ranjivosti.	Dobar
40	U okviru planova za upravljanje ZP (prioritetno nacionalnim parkovima), izraditi planove za: upravljanje turističkim aktivnostima, vodičke službe, interpretaciju biodiverziteta i edukaciju posjetilaca	Mjere za upravljanje turističkim aktivnostima su integrisane u petogodišnji plan upravljanja nacionalnim parkovima i realizuju se kroz godišnje programe upravljanja. Dobar napredak je ostvaren i sa edukativnim programima za posjetioce (npr. centri za posjetioce). Još toga treba da se uradi na interpretaciji vrijednosti parkova i razvoju vodičke službe.	Umjeren
41	Izrada Plana zaštite biološkog diverziteta od negativnih uticaja turizma u zaštićenim područjima prirode	Bez aktivnosti	Bez napretka

Br.	Mjere/aktivnosti	Realizacija	
		Opis	Napredak
42	Propisati obavezu izrade stručne podloge vezane za zaštitu biološkog diverziteta i zaštitu prirode za potrebe izrade prostorno-planske dokumentacije	Stručne podloge biodiverziteta su izrađene za Prostorni plan Crne Gore. Rezultati CAMP projekta će se koristiti pri izradi prostornog plana za primorje. Međutim, to nije propisano kao obaveza za sve prostorne planove.	Umjeren
43	Uključivanje obaveze vrednovanja prostora sa aspekta zaštite biodiverziteta/ zaštite prirode u okviru programskih zadataka za izradu prostorno – planske dokumentacije	Realizovano	Dobar
44	Obezbijeđenje integracije mjera zaštite prirode/ biološkog diverziteta u glavnim sektorima koji se obrađuju u prostornim planovima	Ova se aktivnost kontinuirano realizuje, sa različitim uspjehom za različite prostorne planove.	Umjeren
45	Integrisanje zahtjeva za zaštitu biološkog diverziteta/ zaštitu prirode kod planova za razvoj saobraćajne infrastrukture	Zahtjevi u pogledu zaštite biodiverziteta se sve više uzimaju u obzir prilikom planiranja izgradnje saobraćajne infrastrukture (nedavni primjeri uključuju studiju izvodljivosti i stratešku procjenu za autoput Bar – Boljare, rekonstrukciju regionalnih puteva, obnovu djelova željezničke mreže, izradu studija za procjenu rizika od morskog zagađenja plovilima i mapiranje osjetljivosti mora, itd.).	Zadovoljavajući
46	Sprovođenje analize uticaja saobraćajne infrastrukture na ugrožene vrste ptica močvarnih i vodenih staništa	Bez značajnih aktivnosti.	Bez napretka

Br.	Mjere/aktivnosti	Realizacija	
		Opis	Napredak
47	Saradnja između sektora zaštite prirode i saobraćaja na uspostavljanju monitoringa biološkog diverziteta	Bez aktivnosti	Bez napretka
48	Ugradnja mjera za zaštitu vrsta, staništa i predjela pri planiranju izgradnje energetskih objekata	Obradeno kroz postupke strateške i procjene uticaja. Kao što je ranije navedeno (mjera 32), potrebna su poboljšanja kako bi se obezbijedilo očuvanje biodiverziteta, uključujući oblast međusektorske saradnje.	Umjeren
49	Jačanje načela zaštite biološkog diverziteta u postupku izrade studija uticaja na životnu sredinu za hidroekstrane na Morači	Nakon objavljivanja nacrta Detaljnog prostornog plana i povezane strateške procjene za sistem hidroelektrana na Morači, pokrenuta su dodatna ispitivanja biodiverziteta. AZŽS (kao nadležni organ) još nije dobila zahtjev da ocijeni konačnu stratešku procjenu.	Umjeren
SBAP tema 6: Stavljanje pod zaštitu novih zaštićenih područja prirode			
50	Zaštita novih područja prirode u cilju postizanja NSOR-om utvrđenog cilja da pod zaštitom bude 10% državne teritorije (cilj ponovljen i u Prostornom Planu Crne Gore)	Realizovan je niz aktivnosti, uključujući pripreme studije za regionalne parkove Piva i Komovi. Studija izvodljivosti za ZMP Platomuni je u toku.	Zadovoljavajući
51	Revizija statusa, kategorije, režima zaštite i granica postojećih zaštićenih područja prirode	Aktivnosti su u toku, uključujući inicijative na lokalnom nivou i inicijative koje podržava GEF/UNDP projekat za ponovnu ocjenu statusa postojećih ZP. Potrebno je intenziviranje napora (uključujući lokalni nivo) da se ova aktivnost realizuje do kraja 2015.	Umjeren
SBAP tema 7: Povećanje efikasnosti u upravljanju ZP			

Br.	Mjere/aktivnosti	Realizacija	
		Opis	Napredak
52	Ustanovljavanje upravljača za sva zaštićena područja	Izmjene i dopune Zakona o zaštiti prirode (Službeni list RCG 51/08 i 64/13) sadrže odredbe o određivanju upravljača ZP. Trenutno, upravljači ZP funkcionišu samo za nacionalne parkove i nekoliko područja zaštićenih odlukama na lokalnom nivou.	Slab
53	Učešće lokalnog stanovništva u upravljačkim strukturama, prioritarno nacionalnih parkova	Zakonske odredbe su uvedene, a praktičnu primjenu je potrebno unaprijediti.	Umjeren
54	Analiza kapaciteta nosivosti (<i>carrying capacity</i>) nacionalnih parkova	Bez aktivnosti	Bez napretka

Copyright: M.Vugdalic

